

בירור בגדר בית דין חשוב בשביל עשיית פרוזבול

בסייעתא דשמיא

כ"ד אלול תשפ"ב יומא דהילולא דמרנא החפץ חיים זיע"א

בס"ד עמדתי להתבונן בדיני ובגדרי בי"ד חשוב בזמנינו, והוא הדבר שנוגע למעשה עתה לערב ראש השנה בעשיית הפרוזבול, באיזה בי"ד הוא נקרא חשוב לעשיית הפרוזבול, ואמרתי לברר האי דינא, בעזרת ה' החונן לאדם דעת.

איתא בגמ' בגיטין דף ל"ו ע"ב, ת"ש, דאמר שמואל: לא כתבינן פרוזבול אלא אי בבי דינא דסורא אי בבי דינא דנהרדעא. ואי ס"ד לדרי עלמא נמי תקיין, בשאר בי דינא נמי ליכתבו דלמא כי תקיין הלל לדרי עלמא, כגון בי דינא דידיה, וכרב אמי ורב אסי דאלימי לאפקועי ממונא, אבל לכו"ע, לא. ונאמרו כמה שיטות בראשונים, מה קימ"ל לדינא, ומהו בי"ד חשוב:

שיטות הראשונים שאין היום בי"ד חשוב

חדא ס"ל לכמה ראשונים שהיום אין בי"ד חשוב, וכן מובאת השיטה הנ"ל בספר התרומות שהו"ד לקמן, וכן כתב רבינו תם בספר הישר בחידושים סימן קלח בריש דבריו יעו"ש, וכן כתב לדינא העיטור (אות פ) שהיום אין לנו בי"ד מומחים כבית דינם של רב אמי ורב אסי אי אפשר לכתוב פרוזבול כלל.

שיטת הראשונים מהו בי"ד חשוב

שיטת הראשונים שהוא ג' בקיאים בדין ויודעים מצות שמיטה והמחווה רבים עליהם

בספר התרומות (שער מה סימן טז) כתב בזה"ל: ומשום הא מילתא איכא מ"ד דהאידינא דלית לן ב"ד הגדול לית לן למיכתב הפרוזבול ואי עבד לא מהני. ומסתברא שכל ג' בקיאים בדין ובענין פרוזבול ויודעין מצות שמיטה והמחווה רבים עליהם באותה העיר שהן דריין בה הרי הן באותה העיר ובאותו זמן כבי דינא דרב אסי וראויין להפקיע ממון בני עירם בתקנתם

הנראה להם כמו הם בדורם. וכדגרסינן במסכת ר"ה ויעל משה ואהרן ושבעים מזקני ישראל, למה לא נתפרשו שמותם של זקנים ללמדך שכל ג' וג' שנתמנו ב"ד על ישראל הרי הן כב"ד של משה, עכ"ל, ומ"מ מבואר מדבריו שהבי"ד הנ"ל מהני רק באותו העיר, וכן כתב במהר"י קורקוס בה"ל שמיטה פ"ט הי"ז שבי"ד של אנשי העיר מועיל רק אם הלווה גר באותו העיר.

שיטת הראשונים שהוא חכמים גדולים שראויים להפקיע ממון בני אדם

וכן כתב ברמב"ם בהל' שמיטה ויובל פרק ט הלכה יז וז"ל: "אין כותבין פרוזבול אלא חכמים גדולים ביותר כבית דינו של רבי אמי ורבי אסי שהן ראויין להפקיע ממון בני אדם, אבל שאר בתי דינין אין כותבין" עכ"ל, ומבואר מדברי הרמב"ם דבעינן שיהיו בי"ד מומחים שהם יכולים להפקיע ממון בני אדם, ולכאורה היום שאין בי"ד שיכולים להפקיע ממון, אבל מ"מ הרמב"ם כתב כן לדינא, ויש לדקדק מדברי הרמב"ם שכתב שהם ראויים להפקיע ממון בני אדם, ומוכח שסגי בראויים, ולא מבואר מדברי הרמב"ם דבעינן בי"ד חשוב שבדור, ואמנם בב"י ס"ל בדעת הרמב"ם שכן בעינן בי"ד חשוב והו"ד לקמן.

שיטת ר"ת שהוא בי"ד חשוב שבדור

ורבינו תם בספר הישר (שם) שכתב בזה"ל: ואף על פי שמצינו תשובות רבותינו שהיו אומרים שאין כותבים עתה פרוזבול משום דשמואל דאמר לא כתבין פרוזבולא אלא בבי דינא דסורא או בי דינא דנהרדעא ובסורא הו"א אלא שהמתרץ לקח ר' אמי ור' אסי שבדורו ש"מ שבכל דור ודור גדולי אותו הדור, אין נראה לי דמתרץ כדמפרש כי תקיף הלל כגון בי דינא דר' אמי ור' אסי דאלימי לאפקועי ממונא, והרי ר' אמי ור' אסי לא היו כשמואל ורב וכו', ואפי' אינו גדול הדור יכול לכתוב פרוזבול דהא נפיש גובריה וכו', ולא אמרה שמואל שאין כותבים פרוזבולא אלא בי דינא דסורא ונהרדעא אלא לאפוקי שני הדיוטות או שלושה הדיוטות, עכ"ל.

וכן כתב בחידושי הר"ן שם בדף יט ע"א מדפי הרי"ף בד"ה גרסינן, וז"ל: ואיני רואה בזה הכרח אפי' אי ליתא לדשמואל ליכא למיפשט מינה דלדרי עלמא תקיף שכבר פירשתי דאפילו אי אמרינן דלדריה תקיף לאו לדדיה

בלחוד קאמרינן אלא עד שיושיבו ב"ד לבטל תקנתו דמדאמרינן למאי נפקא מינה לבטוליה משמע דצריכה ביטול וכיון שכן עד שתבטל תקנת הלל הרשות היה ביד ב"ד אע"ג דלא אלים לבתוב פרוזבול מכח תקנת הלל ע"כ כלומר אי שרי לבי"ד פשוט לעשות פרוזבול יתכן דלדרי תקין ולא סותר כיון שיש רשות ביד בי"ד לעשות פרוזבול עד שתבטל התקנה וצ"ע הא בגמ' איתא אמר שמואל לא כתבינן פרוזבול אלא אי כבי דינא דסורא אי כבי דינא דנהרדעא ואי סלקא דעתך לדרי עלמא נמי תקין בשאר בי דינא נמי לכתבו דלמא כי תקון הלל לדרי עלמא כגון בי דינא דידיה וכרב אמר ורב אסי דאלימי לאפקועי ממונא אבל לכולי עלמא לא ע"כ, עכ"ד. וכן כתב בסמ"ג לאוין רעא, ובסמ"ק לאוין רנ"ח, וס"ל שהוא בי"ד החשוב שבדור.

שיטת הראשונים שאין צריך בי"ד חשוב אבל יודעים ענין פרוזבול

אבל בתוס' בגיטין שם בד"ה דאלימי לאפקועי ממונא, כתבו בזה"ל: ר"ת כתב פרוזבול כי היה אומר דלא בעינן אלא ב"ד חשוב שבדור ואשכחן נמי (לקמן לז.). שהיו מקילין רבנן דבי רב אשי דמסרי מילייהו אהדדי תנן במסכת שביעית (פ"י מ"ה) פרוזבול המוקדם כשר והמאוחר פסול ומפ' בירושלמי משום דפרוזבול אינו מועיל מה שמלוה אחר כתיבת פרוזבול אלא למה שהלוה קודם זמן הכתוב בפרוזבול ולכך מאוחר פסול דמרויח שלא כדין כל מה שהלוה אחר כתיבת פרוזבול עד זמן הכתוב בו. עכ"ל.

וכע"ז כתב בחידושי המאירי עמ"ס גיטין דף לו ע"ב בד"ה כשתקן, וז"ל: כשתקן הלל את הפרוזבול לא לדורו בלבד אלא אף לכל דורות הבאים אחריו לכל זמן שתהא השמטת כספים נוהגת בו מדברי סופרים ומעתה כל בית דין שיבא לבטל ענין הפרוזבול אין שומעין לו שאין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חברו אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמנין ואפי' בטלה הסבה כגון שהוכשרו הדורות ואינם נמנעים מלהלוות ואלו לא תקן אלא לדורו אף על פי שהבאים אחריו היו נוהגים כן מכח תקנתו ובהוראת בתי דינין שביניהם הואיל ומכל מקום הוא לא תקן יכולים הם לבטל אלא שכל שלא ביטלו דנין בו בדין של הלל אלא שאף לדורות תקן ומ"מ אף הוא לא התיר את הרצועה ליעשות על ידי כל בית דין שיזדמן אלא דוקא על ידי בית דין חשוב ומומחה מצד חכמתו ושהוא קבוע להיות של בני המחוז מתנהגים על פיו ובאים לפניו לדין ומעתה בזמן הזה במקום שנוהגים בשמטת כספים הואיל ואין בתי דינין חשובים וקבועים כל כך אין אנו מכניסין עצמנו בדין פרוזבול

והרוצה שלא יהא שביעית משמטתו ילוה על מנת שלא ישמיטנו בשביעית כמו שביארנו בראשון של מכות.

זו היא שיטתנו וכן כתבוה גדולי המחברים ומ"מ קצת חכמי הדורות כתבו שזו שאמר שמואל לא כתבין פרוזבול אלא או בבי דינא דסורא אי בבי דינא דנהרדעא לטעמיה הוא שהיה אומר עולבנא דדייני הוא ר"ל שמוציאין ממון שלא כדין והיה מחזר בבטולו וכדקאמר אם יישר חילי אבטליניה ר"ל שאלו הייתי גדול מהלל בחכמה ובמנין הייתי מבטלו וכן שהוא נמשך לטעמא דלדריה תקין וודאי לדרי עלמא טעמא דמסתבר טפי ואף על גב דתריצניה אף לטעמא דלדרי עלמא ומשום דילמא כי תקין כגון בי דינא דר' אמי כו' לאו טעמא דמיסתבר הוא דמדתקין אכל בי דינא ובי דינא תקין דמה ענין לחזר בו אחר בית דין יפה כל כך יותר משאר דיני ממונות ואדרבה קיל טפי שאינו אלא דרך הודעה ודין שבא מכח תקנה ואין בו חשש טעות והעלמת ידיעה וכדחזינן ביה דדיו בשנים ואף לשון דילמא ברוב מקומות אינו אמור אלא דרך דחיה ומעתה נראה כרב נחמן דאמר אם יישר חילי אוקימניה כלומר דהוה מתקיננא דאפי' לא כתב ככתיב דמי עד שנאמר מן הסתם שסתם הלואות על תנאי זה הם ושיהא הדבר כאלו נעשה ומעתה אף בזמן הזה מועיל פרוזבל למקום שנוהגים בו בשמטת שביעית וכן נראה דעת גדולי הפוסקים שהביאו דין פרוזבל ולא הביאו זו של שמואל וראיה לדבר מה שאמרו למטה רבנן דבי רב אשי מסרי מיילי להדדי ואף על פי שהיה רב אשי מומחה יותר מהם לא היו נזקקים לבא לפניו על כך וודאי מסירת מיילי לצורבא מרבנן בהדי צורבא מרבנן כמסירת שטרות בשאר בני אדם והדברים נראין מחוורים, עכ"ל המאירי, והרי לן דס"ל דלמעשה סגי בכל בי"ד, ואין צריך בי"ד חשוב שהרי אינו אלא מסירת מודעה בעלמא.

שיטת הראשונים שמספיק בי"ד של הדיוטות

ויש ראשונים ס"ל שמספיק בי"ד של הדיוטות, ואין צריך אפילו בי"ד שיודעים ענין פרוזבול, כן כתב בחידושי הריטב"א עמ"ס גיטין שם, וז"ל: ופרכינן והא [אין] ב"ד יכול וכו'. דלא משמע ליה איישר חילי שיהא גדול כהלל אלא שיהא יותר גדול (משלא היה) [ממה שהוא] היה באותה שעה, ופריק דאם איישר חילי יותר מהלל קאמר, ואית ספרים דגרסי אם איישר חילי אבטליניה ואי אמרת לדרי עלמא תקין הא אין ב"ד יכול לבטל, והכל מן הקושיא, ופריק אם איישר חילי יותר מהלל והכל עולה לטעם אחד, ואף

על גב דלא אפשיטא בעיין אי לדרי עלמא תקין או לדריה תקין, [מהא] דרב נחמן דאמר אימא ביה מילתא דאע"ג דלא נכתב כמו שנכתב דמי ורבנן דבי רב אשי דמסרי מילייהו להדדי שמעינן דלדרי עלמא תקון, וכן כתב הרמב"ן ז"ל. עכ"ד, וכן כתב בחידושי הרמב"ן עמ"ס גיטין שם.

וכן כתב הרא"ש עמ"ס גיטין, ואמנם בשו"ת הרא"ש סוף כלל עז סימן ו' כתב, הא דנקט תלמודא בי דינא דסורא ונהרדעא ובי דינא דרב אמי ורב אסי לאו דוקא הני אלא אורחא דתלמודא דאמוראי דשקלי וטרי ובשמעתא מתירין דבר ההוא בימיהם דאלו היו ראשי ישיבות בדורם והוא הדין בכל דור ודר המופלג שבכל דור ודור במופלג שבכל מדינה ומדינה יכול לכתוב פרוזבול וכיוצא בזה כתב רבן גמליאל ובית דינו אביהם של יתומים, והוא הדין גדולי דור ודור וכן כתוב בתוספות שרבינו יעקב כתב פרוזבול עכ"ד, ומבואר מדבריו בעינן המופלג שבכל דור ודר או גדולי דור ודור ולא כל בי"ד. ואולם ברא"ש בגיטין פרק רביעי סימן יג כתב בזה"ל: ואין לכתוב פרוזבול בזמן הזה שאין אנו מומחין כרב אמי ורב אסי ושוב חזר בו רבינו תם וכתב הוא בעצמו פרוזבול כי היה אומר דלא בעינן אלא בית דין חשוב שבדור ואשכחן נמי רבנן דבי רב אשי דמסרי מילייהו להדדי ומשמע מתוך דבריו דחשיב כולהו רבנן בי רב אשי בית דין מומחין משום דרב אשי היה גדול הדור ולא מסתברא הכי אלא משמע דהני אמוראי בתראי לית להו הא דשמואל דאמר לא כתבינן פרוזבול אלא בבי דינא דסורא או בבי דינא דנהרדעא והכי אית ליה לרב אלפס ז"ל דלא הביא דברי שמואל אלא הא דרבנן דבי רב אשי מסרי מילייהו להדדי עכ"ל. ומבואר מדעתו שכל בי"ד יכול לכתוב פרוזבול, ולכאורה צ"ע ממש"כ בתשובות, ואמנם יש ליישב שבתשובות הרא"ש כתב שכן נוהגים באשכנז ובצרפת, אבל למעשה ע"פ הדין נראה דאין צריכים בי"ד חשוב.

וכן כתב בטור חו"מ סימן סז כתב בזה"ל: וכותבי אותו אפילו בזמן הזה בכל בית דין דלית הלכתא כשמואל דאמר אין כותבין אותו אלא בבי דינא דסורא ונהרדעא פירוש דוקא בי"ד הקבוע ומומחה שבדורו אלא בכל בית דין ובית דין יכול לכתבו עכ"ל.

וכשיטת הרא"ש כן כתב בשו"ת הריב"ש סימן תצא, וז"ל: אף על פי שהרב אלפסי ז"ל לא הביאה בהלכות. וכבר כתב הרשב"א ז"ל שאף בזמן הזה כותבין פרוזבול. דלא בעינן בי דינא כבי דינא דסורא ונהרדעא. והוכיח זה בראיות. ואפי' למאן דבעי בי דינא דאלימ לאו כב"ד דסורא ונהרדע', אלא בי

דינא רבה באתריה. ויפתח בדורו כשמואל בדורו (ר"ה כ"ה 😊). ובי דינא באתריה כרב אמי ורב אסי באתריהו. וכן דעת ר"ת ז"ל. וכן נראה מדברי הרב אלפסי ז"ל שכתב סתם דיני פרוזבול. כמ"ש כל זה בארוכה לרשב"א ז"ל, עכ"ל.

ומ"מ שיטת המבי"ט שו"ת המבי"ט ח"ב סימן פא כתב, שהיינו דוקא כשאין בי"ד גדול מהם בעירם אבל אם יש גדול מהם באותו עיר לכתובו שם וכתב, וקרוב אני לומר שאם כתבו בבי"ד אחר שאין החוב מופקע ושביעית משמטתו, וכתב עוד, ובשנת השמיטה שעברה שנת שה"ך ליצירה בטלנו כמה פרוזבלין שנעשו של בבי"ד החשוב שבעיר וכתבו אחרים תחתיהם בבי"ד החשוב, ושם בסימן רכב כתב בשו"ת המבי"ט שמ"מ אותו הבי"ד הגדול נותן רשות לבי"ד אחר שבעירם לכתוב שפיר דמי, וכן כתב בשו"ת הרדב"ז ח"ד סימן קע, וכן הו"ד המבי"ט בש"ך שם סק"ה שמ"מ כ"ז אם אין בי"ד יותר חשוב מהבי"ד של הדיוטות.

ולפי"ז בישיבות שעושים פרוזבול צריך בי"ד של חכמים גדולים, ולא מועיל לעשות פרוזבול בפני בחורים, ומ"מ כתב מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זצוק"ל בדרך אמונה סקצ"א שלא נהגו כן, ושוב ראיתי שכן כתב בקיצור שו"ע סימן קפ סקט"ו, ובשו"ע הרב, ומ"מ כתב שם בקיצור שו"ע שלא יהיו עמי הארצות שעושים את הפרוזבול, וראה עוד לקמן בזה.

שיטת השו"ע

וכתב שם בב"י חו"מ סימן סז סי"ח, בזה"ל: בפרק השולח (לו 😊) איבעיא להו כי תקין הלל פרוזבול לדריה תקין או לא לדרי עלמא תקין תא שמע דאמר שמואל האי פרוזבול אי איישר חילי אבטליניה ואי ס"ד לדרי עלמא תקין הא אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו אלא אם כן היה גדול ממנו בחכמה ובמנין לא הכי קאמר אי איישר חילי יותר מהלל אבטליניה ובעיין לא איפשיטא אלא שהרי"ף (יט.) כתב אי איישר חילי יותר מהלל משמע דסבירי ליה דלדרי עלמא תקין. ואמר התם שמואל לא כתבינן פרוזבול אלא בבי דינא דסורא ובי דינא דנהרדעא ודעת רבינו כדעת הרמב"ן (ד"ה והא) דלא קיימא לן הכי דשמואל לטעמיה דאמר אי איישר חילי אבטליניה ואנן קיימא לן כרב נחמן דאמר אקיימיניה ועוד דגרסינן התם (לז.) רבנן דבי רב אשי מסרי מילתייהו להדדי ולא מסרי לרב אשי דהוה בי דינא

רבה בשעתייהו אלמא אפילו בי דינא אחרינא דלא אלים כולי האי מצי למיכתב ועוד הביא ראיות רבות למימר דלא קיימא לן כשמואל וכיון דליתא לדשמואל משמע דנקטינן דלדרי עלמא תקין דאי לדריה תקין וצריכא אפקעותא חדתא משמע דבעינן בי דינא רבה וכל שכן דלא מפקע ממונא דגברי במסירת דברים בעלמא. והר"ן (י"ט. ד"ה גרסי') דחה ראיותיו וסובר דכי אמרינן לדריה תקון לאו לדריה בלחוד קאמר אלא כל שיהיו נוהגים כדריה שיהיו נמנעינן מלהלוות והעלה דאין ראוי לדחות מימרא פשוטה שבאה בגמרא בלא מחלוקת בדברים שאינן מכריעים אלא כדברי הרמב"ם ז"ל עיקר שכתבה בפ"ט מהלכות שמטה (הי"ז) ומכל מקום בי דינא דרב אמי ורב אסי לאו דוקא אלא הוא הדין לכל בית דין חשוב שבדור וכן כתוב בתוספות (לו: ד"ה דאלימי) שרבינו תם כתב פרוזבול מטעם זה עכ"ד. וכן כתב הר"ם בתשובה (ד"פ סי' תתקעב, ד"ל סי' קצח) רבנן דבי רב אשי מסרי מילתייהו להדדי וכן רבי יוחנן מסר לרבי חייא בר אבא וכן הלכה כאלו אמוראי בתראי ולא כאמוראי דאמרי דוקא בי דינא דרב אמי ורב אסי אבל מדברי הרמב"ם בפרק הנזכר נראה דדוקא בית דינו דרב אמי ורב אסי שכן כתב אין כותבין פרוזבול אלא חכמים גדולים ביותר כבית דינו של רב אמי ורב אסי שהן ראויין להפקיע ממון בני אדם אבל שאר בתי דינין אין כותבין עכ"ל, והרא"ש (סי' יג) כתב אהא דגרסינן התם רב נחמן אמר אקיימיניה הא מקיים וקאי הכי קאמר אימא ביה מילתא דאף על גב שלא כתב כמי שכתב דמי כלומר אף על פי שלא כתב פרוזבול אלא לשון הכתוב בפרוזבול אמרו על פה לפני הדיינין מועיל כאילו הוא כתוב ואהא סמכו רבנן דבי רב אשי דמסרי מילתייהו להדדי וכן רבי נתן מסר מילי לרבי חייא בר אבא אמר ליה צריכנא מידי אחרינא אמר ליה לא ורבי חייא בר אבא היה עמו אחר דשנים בעינן כדתנן בפרק בתרא דשביעית ורבינו תם כתב בספר הישר (חי' סי' קלח) דשביעית נוהגת בזמן הזה והביא ראיה מדחזינן לכל הני אמוראי שמואל ורב נחמן רבה ואביי ורבנן דבי רב אשי שהיו נוהגים שמטת כספים בבבל ואין לכתוב פרוזבול בזמן הזה שאין אנו מומחין כרב אמי ורב אסי ושוב חזר בו רבינו תם וכתב הוא בעצמו פרוזבול כי היה אומר דלא בעינן אלא בית דין חשוב שבדור ואשכחן נמי רבנן דבי רב אשי דמסרי מילייהו להדדי ומשמע מתוך דבריו דחשיב לכולהו רבנן דבי רב אשי בית דין מומחין משום דרב אשי גדול הדור היה ולא מיסתבר הכי אלא משמע דהני אמוראי בתראי לית להו הא דשמואל דאמר לא כתבינן פרוזבול אלא בב"ד דסורא או בב"ד דנהרדעא והכי אית ליה לרי"ף דלא הביא דברי שמואל אלא הא

דרבנן דבי רב אשי מסרי מילייהו להדדי עכ"ל הרא"ש. ולזה הסכים הרשב"א (שו"ת ח"ג סי' לג) ורבינו סתם הדברים לדעתם.

וכתב שם בב"י בדעת הרמב"ם: ונראה לי שדעת הרמב"ם גם כן דכל בית דין חשוב בדורו כותבין ומה שכתב כבית דינו של רב אמי ורב אסי היינו שהם גדולים בדורם כרב אמי ורב אסי בדורם דכל בית דין חשוב בדורו ראוי להפקיע ממון דיפתח בדורו כשמואל בדורו (ר"ה כה 😊). וז"ל הרא"ש בתשובה סוף כלל (ע"ח) [ע"ז] (סי' ו) הא דנקט תלמודא בי דינא דסורא ונהרדעא ובי דינא דרב אמי ורב אסי לאו דוקא הני אלא אורחא דתלמודא דאמוראי דשקלי וטרו בשמעתא מתירין דבר ההוא בימיהם דאלו היו ראשי ישיבות בדורם והוא הדין בכל דור ודור המופלג שבכל דור ודור המופלג שבכל מדינה ומדינה יכול לכתוב פרוזבול וכיוצא בזה רבן גמליאל ובית דינו אביהם של יתומים והוא הדין גדולי דור ודור וכן כתוב בתוספות (לו: ד"ה דאלימי) שרבינו יעקב כתב פרוזבול עכ"ל וכיוצא בזה כתוב בתשובת הריב"ש סימן תצ"א בשם הרשב"א וכתב עוד וכן נראה מדברי הרי"ף שכתב סתם דיני פרוזבול. ובתשובת הרשב"א (שם) מצאתי כלשון הזה מאן דאמר [דבעינן] בי דינא דאליים היינו שמואל אבל אנן קיימא לן כרב נחמן דאמר אי איישר חילי אקיימיניה ותדע לך דהא רבנן דבי רב אשי מסרי מילי להדדי ואי אפשר דכולהו רבנן דבי רב אשי אלימי כבי דינא דרב אמי ורב אסי ורבינו תם כתב דאפילו לשמואל לאו דוקא כרב אמי ורב אסי אלא אליים במקומו דיפתח בדורו וכו' ומיהו אנן בכל בית דין אמרינן מההיא דרבנן דבי רב אשי עכ"ל: כתב בעל התרומות בשער מ"ה (סי' טז) כגון ב"ד דרב אמי ורב אסי איכא מאן דאמר דהאידינא לית לן בית דין הגדול ולית לן למכתב פרוזבול ואי עבד לא מהני ומסתברא דכל שלשה בקיאיין בדין ובענין פרוזבול ויודעים מצות שמטה והמחום רבים עליהם באותה העיר שהם דרים בה הרי הם באותה העיר ובאותו זמן כבי דינא דרב אסי וראויים להפקיע ממון בני עירם כתקנתם הנראה להם כמו הם בדורם עכ"ל, עכ"ד הב"י. ואולם בב"ח שם כתב שאין צריך בי"ד חשוב יעו"ש.

ומ"מ כתב בשו"ע חו"מ סי' ס"ז סעי' י"ח 'ואינו נכתב אלא בבית דין חשוב, דהיינו שלשה בקיאים בדין ובענין פרוזבול, ויודעים ענין שמיטה, והמחום רבים עליהם באותה העיר', ע"כ. ואולם הרמ"א כתב שם ע"ד השו"ע, 'וי"א דכותבין פרוזבול בכל בית דין, ונראה לי דיש להקל בזמן הזה', ע"כ, וכדברי השו"ע לדינא כן כתב בשו"ת הרדב"ז ח"א סימן קעו.

ומבואר לדינא מדברי השו"ע לדינא, שבעינן שהבי"ד יהיו בקיאים בדין ובענין פרוזבול, ושהמחוס רבים עליהם, ואף דמקור דברי השו"ע לדינא ממש"כ בספר התרומות, ושם כתב שצריכים שהיו ראויים להפקיע ממון בני עירם, מ"מ י"ל שהיינו רק ראוי.

ובע"כ י"ל שהרי כמו הבי"ד הנ"ל לא שייך שיהיה היום, דהנה מבואר בגמ' ביבמות דף פט עמוד ב', הפקר בית דין הפקר, דא"ר יצחק מנין שהפקר בית דין הפקר שנאמר כל אשר לא יבוא לשלשת הימים כעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו (עזרא י, ח) וכו', ר"א אמר מהכא, אלה הנחלות אשר נחלשו אלעזר הכהן ויהושע בן נון וראשי האבות למטות בני ישראל (יהושע יט, נא), וכי מה ענין ראשים אצל אבות אלא לומר לך מה אבות מנחילין בניהם כל מה שירצו אף ראשים מנחילין את העם כל מה שירצו. עכ"ד.

וכן כתב להעיר כבר המהרש"ל בים של שלמה (גיטין פרק ד' סוף סימן מב בד"ה והא לך) וז"ל: והאידנא נראה שאין לכתוב אלא גדול בדור אולם בי דיניה בזמניה כרב אמי ורב אסי, ולא מישתכח ושאני ר"ת דרב גובריה, ויצא משו וטבעו בכל העולם ותקיף היה בהוראה מה שאין כן עתה, וגם אם נאמר שגדול בדורו אפילו הדינא הרשות נתונה בידו לכתוב אף אל פי כן הלומדים רהבה והיודעים בעוונתינו רהבים מועטים ויש הרבה שלא הגיעו למלעה זו ויאמרו שהגיעו לכתר מלכות ויבאו נמי להתיר בכורות וכ"ש שאר דברים שאינם ראויים לכך, ומשו"ה נתבטל פרוזבול עכ"ד.

וכן כתב בערוך השולחן חושן משפט סימן סז סעיף י' וז"ל: ומעיקר התקנה היתה לעשותה בב"ד חשוב וכמ"ש הרמב"ם שאין כותבין פרוזבול אלא חכמים גדולים ביותר כב"ד של ר' אמי ור' אסי שהן ראויין להפקיע ממון בני אדם אבל שאר בתי דינין אין כותבין עכ"ל וכן כל ב"ד חשוב שבדור שבקיאים בדין ובעניין הפרוזבול ורבים המחוס עליהם וי"א דבכל שלשה שהם ב"ד כותבין פרוזבול ויש להקל בזמנה"ז דכל העניין אינו אלא מדרבנן והרבה הקילו חז"ל בזה עד שאמרו שת"ח שהלוו זל"ז ומסר המלוה דבריו לשלשה מהתלמידים ואמר מוסרני לכם וכו' א"צ לכתוב פרוזבול מפני שהם יודעים ששמיטת כספים בזמנה"ז הוא מדבריהם ונדרחות בדברים בלבד דהוא א"צ לתבוע ואלו השלשה יתבעו מהלוה וי"א דכל אדם ג"כ יכול לומר דבריו בעל פה לפני ב"ד ואין הב"ד צריכין לכתוב פרוזבול ואין הפרש בין שהמלוה הוא בעירם של הדיינים או לא כי יכול לומר אפילו שלא בפניהם אני מוסר שטרותיי וחובותיי שבעל פה לב"ד שבעיר פלונית ואם הוא בדרך

יכול לכתוב להדיינים שמוסר להם כל חובותיו ושטרותיו ולכן יש מי שכתב שהולך המלוה אצל שני עדים או שלשה ואומר הווי עלי סהדי וחזו דאנא מסרנא פרוזבול קמי ג' דיינים דאינון פלוני ופלוני שבמקום פלונית ודי לו אם יחתמו בו אותם עדים ואי חתמו ביה דייני טפי מעלי וא"צ עדים וטעם עיקר התקנה הוא משום דאין כותבין פרוזבול אלא על לווה שיש לו קרקע או שאחר מזכה לו קרקע וכמו שיתבאר וכיון שיש לו קרקע גם הב"ד א"צ לגבות ממנו דקרקע כגבוי דמי ביד ב"ד ולא אצל המלוה דאין לו רשות לירד מעצמו וצריך לנוגשו לגבותה אבל אצל ב"ד הוא כגבוי בידם ונמצא ששום אחד מהמלוים או הב"ד אינם עוברים על לא יגוש.

וכתב שם עוד: ולפ"ז נלע"ד טעם נכון על מה שלא נהגו בהרבה מקומות גם במאות שנים מקודם בשמיטת כספים ולא חשו לכתוב פרוזבול דהנה שמיטת כספים בזממה"ז הוא מדרבנן כדי שלא תשתכח תורת שביעית וזהו מילתא דפשיטא דרבנן לא באו ע"פ תקנתם שתתעקר דבר מדברי תורה ח"ו רק בשמיטת כספים גופה מפני שהפקר ב"ד הפקר כמבואר בגמ' אבל אם ע"י זה תתעקר מצוה מהמצות בוודאי לא תקנוה רבנן ואף שאמרו חז"ל דיש לפעמים כח בחכמים לעקור דין תורה בשב ואל תעשה כמו תקיעת שופר ונטילת לולב בשבת זהו מפני חששת איסור דאורייתא שלא יבואו לטלטל ד' אמות ברה"ר כמבואר בש"ס אבל בכגון זה שלא תקנו רק לזכר בעלמא פשיטא אם יתעקר ע"י זה דבר מדברי תורה בטלוה לתקנתא ולכן הלל הזקן ובית דינו כשראו שנמנעו מלהלות ועוברים על מה שכתוב בתורה השמר לך וגו' עמד ותקן פרוזבול ועיקר תקנת הפרוזבול היה כדי שיהיה כגבוי כמו שנתבאר וכ"ז היה טוב בזמן שיד דייני ישראל היתה תקיפה ואפילו בזמן הגמ' היה עדיין ראש גולה והדיינים מתמנים ממנו והיה להם כח מהמלוכה לגבות ולהעניש את המסרב נגדם אבל בעונותינו הרבים זה מאות מהשנים שאין לנו שום תוקף ועוז לעשות דבר א"כ ממילא אין תועלת במסירת החובות לדיינים כיון שאין להם כח לגבותם ובהכרח שהמלוה בעצמו יגבה ויעבור על לא יגוש ואין תועלת בהפרוזבול ועוד כיון שאין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע וזה היה טוב בזמן הגמ' שעיקר מקום ישראל היה בכבל ובמדינות הסמוכות והיה להם קרקעות אבל אח"כ כאשר נתפזרנו בכל כנפות הארץ ונדחנו מדחי אל דחי ואין לנו קרקעות ממילא דאין על מה לכתוב פרוזבול ואם ננהוג עתה בשמיטת כספים פשיטא שלא ירצו להלות ויעברו על מה שכתוב בתורה השמר לך וגו' דבוודאי לא אפשר דרי יותר מדורו של הלל הזקן ולפ"ז וודאי דנדחית תקנתא דרבנן שהיא רק זכר

לשביעית מפני לאו דאורייתא ופשיטא דבכי הא לא תקנו רבנן ובוודאי הוא למידת זכות על כלל ישראל ומ"מ הירא את דבר ד' יעשה פרוזבול כמו שנהגו בהרבה מקומות וכמ"ש בסעי' א' ע"ש וככה נוהגים בכל מדינת ליטא עכ"ד.

וכן כתב להעיר בקצרה הגרמ"מ לובין שליט"א בספר אהל אברהם על פרוזבול עמ' כא בהערה שכתב וצ"ע אי שייך האדינא כהאי בי"ד שבשו"ת נודע ביהודה יו"ד סימן מ' מבואר דהאידנא ליכא בית דין שיכול להפקיע ממון וצ"ע, יעו"ש בשו"ת נודע ביהודה שם. וכן ראיתי שכתב אחי הבה"ח ר' אליהו אביטבול שליט"א במח"ס מאלפי זהב ומבחירי ישיבת פוניב'ז שכתב שכן שמע בשם הגרמ"מ לובין שליט"א רב ביהכנ"ס לדרמן פעיה"ק בני ברק שאמר כי אכן כהיום אין אפשרות לפי"ד השו"ע לעשות הפרוזבול כהלכתו.

אבל מצינו שכתב בתשובות רבינו גרשום מאור הגולה (סי' סז עמ' 157) שכתב בזה"ל: , ואם תאמר, כי אמרינן הפקר בית דין הפקר היינו בית דין חשוב כגון שמאי והלל אבל האידנא לא. ליכא למימר הכי, דתנו רבנן למה לא נתפרשו שמותם של זקנים שלא יאמר אדם וכו', פלוני כנדב ואביהוא פלוני כאלדד ומידד וכו', ואומר וישלח ה' את ירובעל ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל (שמואל א יב, יא) שאפילו קל שבקלים ונתמנה פרנס על הציבור הרי הוא כאביר שבאבירים, הלכך מה שעשו הקהילות גזירתם גזירה ומעשיהם מעשה וכו', עכ"ל. והובאה התשובה הנ"ל גם במרדכי בכבא מציעא אות רנז, ובתשובות חכמי צרפת סימן צז יעו"ש, וממילא ה"ה גם בי"ד של היום יש כח כנ"ל.

ושוב ראיתי בשו"ת חת"ס (חושן משפט סימן קיג) שכתב שמה שהיום עושים פרוזבול הוא לא בכדי להפקיע ממון כיון שמלכתחילה ההלואה הייתה על דעת שלא ישמטנו שביעית, אלא עיקר כתיבת הפרוזבול הוא בכדי להפקיע איסור, ובזה נוכל לעשות גם לפי הפוסקים שסוברים שצריך בית דין הגדול בדור, וז"ל: קבלתי נועם מכתבו ושם כתוב לאמור נוסח מסירת שטרותיו לפנינו ב"ד דפה הק"ק, והנה אעפ"י דבעי' עכ"פ הגדול בדור ההוא לדעת רוב הפוסקים מ"מ נ"ל דהיינו טעמיה משום דלא אלימי לאפקועי ממונא אלא ב"ד דרב אמי ור"א וזה הי' בזמניהם שהי' נזהרי' בשמיטת כספים והדיין הפקיע ממונו של לוח שלא מרצונו ולזה צריכי' בד"ח אבל השתא שאין העולם נזהרי' ויודעי' מזה כלל ולא עלה על דעת הלוח כלל

שיהי' השביעית משמטתו ואפי' אי נאמר לו הדין מ"מ ה"ל ממש אומדנא דמוכח כאלו התנה ע"מ שלא תשמטני בשביעית והצנועים העושים פרוזבל לא לאפקועי ממונא אתו אלא לאפקועי איסורא דאפי' המתנה כן עביד איסורא עכ"פ ועובר עמ"ש בתורה פן יהי' דבר עם לבכך בליעל דאל"ה לא הי' צריך הלל לתקן פרוזבל מפני שהי' נמנעים להלוות הא אפשר להו להתנות כן בשעת הלואה אע"כ דהיא גופי' ה"ל דבר בליעל ויעי' בס' בכור שור בחי' שבסוף הספר במס' מכות וא"כ אין כאן אלא אפקועי איסורי' ואין אנו מפקיעי' ממון שלא מרצון המתחייב וזה נוכל גם אנחנו לעשות ע"כ קבלתי דבריו ורצון יראי השם אעשה, והנה מדכ' הפוסקים מהא דרבנן דבי ר"א מסרי מילייהו אהדדי דת"ח היודעי' ששביעית בזה"ז דרבנן סגי במסירת דברים לב"ד ואין צריכי' הב"ד שיכתבו הפרוזבל כמ"ש הרמב"ם משמע מזה שמעיקר הדין לא הו' די בהודעה לב"ד שמוסר להם חובותיו אלא דוקא כתיבת נוסח הפרוזבל וכרתי ר"ל השטר ההוא עושה ההפקעה אלא שבזה"ז מקילין לת"ח דסגי באמירתם לב"ד מבלי שיכתבו הנוסח בשטר וא"כ האמירה היא מפקיע איסור שמיטה וא"כ אפשר דבעי' דוקא אמירה לפני ב"ד ואותה האמירה היא פועלת ההפקעה כמו בחליצה שאם יכתוב לא חפצתי לקחתה לא מהני וכמ"ש תוס' גטין ע"א ע"א ד"ה והא וכו' ועוד אפי' היכי דמהני היינו אם יעמוד לפני הב"ד ויכתוב דבריו ויועיל כאלו אמרם, אבל מעלתו שי' כ' כן בביתו ואז בשעת כתיבה שלא בפני ב"ד לא הועיל ועכשיו בבוא הכתב לב"ד פשיטא שלא יועיל אלא שבא להודיע לנו רצונו וחפצו לעשות פרוזבל ע"כ א"א מבלי שנכתוב אנחנו פרוזבל ויהי' הפרוזבל ההוא מפקיע איסור שביעית ואין לנו לכותבו אלא מזמן שנכתב כתבו בעירו כי פרוזבל המאוחר פסול. עכ"ל החת"ס.

והנה לפי מש"כ רבינו תם בספר הישר, י"ל בדרך אפשר שאף כוונת השו"ע כן שהרי בשו"ע לא כתב שצריך שיהיה להם כוח של בי"ד שיש בידם להפקיר, ומ"מ אי נימא דזהו כוונת השו"ע אף דלכאורה לפי הרמ"א אין צריך להחמיר בהנ"ל, מ"מ אין לעשות כן לפני בי"ד הדיוטות ממש, ועכ"פ לא לפני בחורים, אלא לכל הפחות לפני תלמידי חכמים.

ומ"מ י"ל שהרי הוא תלוי בגדר חלות הדין פרוזבל, שרש"י במכות דף ג' ע"ב כתב שפרוזבל היינו מסור שטרותיו לבי"ד ודבר אחר הוא, אבל בתוס' שם כתבו שפרוזבל מהני מדין מוסר שטרותיו לבי"ד וגדר תקנת פרוזבל הוא שתיקן הלל שכמוש מסור שטרותיו לבי"ד שאינו שממט מדאורייתא

כך המוסר פרוזבול דינו כמוסר שטרותיו וכאילו מסר שטרותיו לבי"ד, ומבואר בשיטת רש"י שתקנת פרוזבול הוא בגד הפקר בי"ד הפקר, אבל למעשה נראה שלדינא לא נקטינן הכי, וממילא אין צריך בי"ד שיכולים להפקיר.

ומכאן פלא עמש"כ בשו"ת אור לציון שביעית פרק ז' שאלה ג', שהובא שם בשם הגרב"צ אבא שאול זצ"ל, שבני אשכנז רשאים לסדר פרוזבול לפני כל בי"ד שלש שלשה אנשים אולם בני ספרד אין להם לסדר פרוזבול אלא לפני בי"ד חשוב הממונה על ידי הקהל ומקובל עליו, ויעו"ש בהערה שהביא שם שיטת הראשונים הנ"ל, וכתב, והנה למעשה כתב מרן בשו"ע חו"מ סימן ס"ז סעיף י"ח כדברי בעל התרומות וז"ל פרוזבול אינו משמט ואינו נכתב אלא בב"ד חשוב דהיינו שלשה בקיאים בדין ובענין פרוזבול ויודעים ענין שמיטה והמחוס רבים עליהם באותה העיר עכ"ל וכתב הרמ"א שם וי"א דכותבין פרוזבול בכל ב"ר ונ"ל דיש להקל בזמן הזה ע"כ וכיון שדעת מרן דבעינן ב"ר חשוב אף שבני אשכנז מקילים כדעת הרמ"א דסגי בכל ב"ר אין לבני ספרד לסדר פרוזבול אלא בב"ר חשוב וכדעת מרן שקיבלנו הוראותיו ולכן אין די בסידור פרוזבול אף בפני שלשה הבקיאים בשו"ע חו"מ ויכולים להורות אלא צריך ב"ר הממונה על ידי הקהל ויכול לתקן תקנות ואף אם בית דין זה עדיין לא דן דיני ממונות וכדומה אפשר לסדר לפניו פרוזבול וראה גם בשו"ת המבי"ס ח"ב סימן פ"א שכתב וז"ל ובשנת השמיטה שעברה ביטלנו כמה פרוזבולין שלא נעשו בב"ד החשוב שבעיר וכתבו אחרים תחתיהם בב"ר החשוב עכ"ל וכן הביא בספר ארץ חיים חו"מ סימן ס"ז סעיף י"ח ע"ש עכ"ד האור לציון שם.

והעולה מדבריו שהגדר של בי"ד הוא שיכולים לתקן תקנות, שזה אינו דאף אי נימא דמקור הב"י מספר התרומות מ"מ בשו"ע לא כתב למילים הנ"ל משום שבעינן בי"ד שיהיה ראוי, אבל לא מחייב שיש להם כוח עכשיו, מחמת מלכות הרשעה, אבל עצם זה שהיה להם כח אם היה עתה זמן בית המקדש, נראה עוד מש"כ הגר"מ פינשטיין זצ"ל בשו"ת אג"מ (חו"מ ב, ג) וז"ל: "והא דכתב הרמ"א דאם דיינים קבועים בעיר לא יכול לומר לא אדון לפנייהם אלא בזה בורר, היה זה רק בעיירות שבמדינותינו שהיו מתמנים מהעיר שאף הרב האבי"ד לבדו נמי היה יכול לכופו מאחר שקבלוהו, אבל בנוא יארק ליכא דיינים קבועים שנתמנו מהעיר, ובפרט שאיכא עוד אגודות

וחבורות של רבנים שליכא אף מינוי מכל הרבנים שבעיר". עכ"ל, ויש לעיין עוד].

והנה מרן הגר"ע יוסף זצוק"ל בחזו"ע פרוזבול עמ' מז בהלכות כתב, אין כותבים פרוזבול אלא בבי"ד חשוב שהם שלשה הבקיאים וידועים ענין שמיטה ופרוזבול והמחום רבים עליהם באותה העיר, ויעו"ש מש"כ להאריך במקורות בהאי דינא, ושם כתב באריכות להאריך בכל הנ"ל ולהביא שיטות הראשונים הנ"ל ויעו"ש שהוסיף שכן כתב בראבי"ה יעו"ש, וכן כתב בילקו"י פרוזבול מהדורת תשפ"ב עמ' קלט יעו"ש.

שיטת החת"ס בדעת הרמ"א שאף לרמ"א יש לעשות ביי"ד חשוב

ובשו"ת חת"ס חו"מ סימן קיג כתב שכל הקולא של הרמ"א בזמנו שלא נזהרו בזמנו בעשיית פרוזבול ולכן היקל הרמ"א אפילו בבי"ד של הדיוטות, וכן כתב בחכמת אדם (שערי צדק פרק כא סעיף ד) שכתב שכיון שפרוזבול מועיל מטעם הפקר ביי"ד הפקר, ממילא ס"ל לרוב הפוסקים שאפשר לכתוב פרוזבול רק בבי"ד חשוב של שלשה הבקיאים בדינים ובפרט בדיני פרוזבול וידועים ענין שמיטה והמחום רבים עליהם באותה עיר, כדי שיהיה כח בידם להפקיר, ורק במקום שאין ביי"ד חשוב יש לסמוך על דעת גדולי הפוסקים שמותר לכתוב בכל ביי"ד משום שהלל התקין והפקיר לעולם, וכן כתב לדינא הגרש"א שטרן שליט"א בספר שמיטת כספים כהלכתה שביבי אש סוף סימן יח יעו"ש מה שהאריך בזה.

והנה בדעת הרמב"ם כתב בכפתור ופרח (פרק נ' ח"ג עמ' קצה) כתב בדעת הרמב"ם לדעת העיטור שכתב בזמן הזה אי אפשר לכתוב פרוזבול משום דבעינן דוקא ביי"ד חשוב כרב אמי רוב אסי וכפשטות לשון הרמב"ם שכתב ביי"ד של חכמים כבי"ד של רב אמי רוב אסי, ולא סגי אפילו אם הוא ביי"ד החשוב שבדור.

והנה יש לדון בזה ממש"כ הרמב"ם בפרק ט' מהל' שמיטה ויובל הלכה כז, וז"ל: תלמידי חכמים שהלוו זה את זה ומסר דבריו לתלמידים, ואמר מוסרני לכם שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה אינו צריך לכתוב פרוזבול, מפני שהן יודעים שהשמטת כספים בזמן הזה מדבריהם ובדברים בלבד היא נדחית. עכ"ל, ואולם השגת הראב"ד כתב בזה"ל: ובדברים בלבד היא נדחית. א"א דבריו סותרין זה את זה, עכ"ד.

וביאר בכסף משנה שם כתב לבאר שיטת הרמב"ם ז"ל: תלמידי חכמים שהלוו זה את זה. בפרק השולח רבנן דבי רב אשי מסרי מילייהו להדדי. כתב הראב"ד דבריו סותרים זה את זה עכ"ל. כלומר שהוא כתב לעיל שאין כותבין פרוזבול אלא חכמים גדולים ביותר כבית דינו של רבי אמי ורבי אסי שהם ראויים להפקיע ממון בני אדם אבל שאר בתי דינין אין כותבין וי"ל שכבר כתבתי שדעת רבינו דב"ד דרבי אמי ורבי אסי לאו דוקא אלא שהם גדולים בדורם כרבי אמי ורבי אסי בדורם דכל ב"ד חשוב בדור ראוי להפקיע ממון וכותב פרוזבול דיפתח בדורו כשמואל בדורו ורבנן דרב אשי היינו גדולי בני בית דינו והיו חשובים להפקיע ממון ורבינו לא חשש לכתוב כאן שצריך שיהיו ב"ד חשוב שסמך על מה שכתב בפרק זה ולא בא כאן אלא להשמיענו שתלמידי חכמים שהלוו זה את זה אינם צריכים כתיבה ובמסירת דברים סגי ותלמידים שכתב היינו תלמידים מב"ד חשוב שבדור וכתבנן דבי רב אשי עכ"ל.

ובביאור הגר"א שם כתב שמה שכתבו הרמב"ם והשו"ע שבעינין בי"ד חשוב שבדור משום שפירשו דרבנן דבי רב אשי היינו ת"ח שהלוו זה לזה דוקא אולם הרמ"א והרא"ש אזלי לשיטתיהו דכתב הרמ"א בס"כ וי"א דכל אדם נמי יכול לומר דבריו בע"פ וא"כ אין כהרח לומר שמסרו דוקא לבי"ד חשובים כרבנן דבי רב אשי ואדרבא מהא דרבנן דבי רב אשי מסרי מילייהו להדדי משמע שא"צ בי"ד חשוב.

וא"כ לכאורה להנ"ל לפי מש"כ בכפתור ופרח הרמב"ם סותר את דבריו. והנה במהר"י קורקוס הלכה יז כתב בביאו הדין הנ"ל שקל הוא שהוא מדבריהם והקלו שלא להצריך כתיבה וגם שלא להצריך בי"ד גדול וחשוב שבדורם וכאותה שאמרו תלמידי חכמים מותרין להלות זה לזה בריבית אבל שאר אנשים בעינין אפקעתא אלימא כמימרא דשמואל עכ"ד. וכן כתב בערך לחם (חו"מ סימן סז עמ' צג) זו"ל: דדוקא ת"ח שהלוו זה את זה שגם הלווה יודע הדין שבדברים בלבד נדחה דהא לא חשיבא האי מסירת דברים כפרוזבול שכן כתב אינו צריך לכתוב פרוזבול וכו' ועוד שהרי כתב הרמב"ם שם שאין כותבין אלא חכמים גדולים ביותר כבית דינן של רב אמי ורב אסי וכו' גם לעיל דין י"ח כתב הרב המחבר שאינו נכתב אלא בבי"ד חשוב והמחום רבים עליהם באותה העיר וקשיא דידיה אדידיה דהכא קאמר לתלמידים ובמה שכתבתי מתורן השגת הראב"ד שם שכתב שדברי הרמב"ם סותרים זה את זה ומה שתירץ שם בכס"מ אינו נראה לא בלשון

התלמוד ולא בלשון הרמב"ם עכ"ד, וכן כתב במרכבת משנה שם על הרמב"ם שמש"כ הרמב"ם מפני שהם יודעים שבדברים היא נדחית הכוונה שנמצא שאין כאן הקפר בי"ד הפקר בי"ד והם מחייבים עצמן כפי דין תורה שאין שביעית משמטת וחשיב ככל תאני שבממון קיים ואי"צ מסירת דברים לא כדי לעשות תנאי וזה ברור עכ"ד, ואמנם בחידושי הריטב"א עמ"ס גיטין דף □זע"ב כתב שבמסירת מילי בעינן בי"ד חשוב אבל לכתוב שטר סגי בכל בי"ד יעו"ש, ועיינן עוד בשביבי אש סימן ל' מש"כ בזה.

בשיטת החזו"א האם צריך בי"ד חשוב

והנה לפי הביאור שכתבתנו לעיל אפשר שזה מה שמובא שהחזו"א עשה פרוזבול בפני בי"ד חשוב, וכך ראיתי שהובא בקובץ מבית לוי פרוזבול תשפ"ב, שכתבו שם שכך שמע מהגר"י ברטלר זצ"ל שהחזו"א עשה פרוזבול אצל הגר"ג נדל והגר"מ דיושט, יעו"ש, ואמנם בכמה ספרים למדו מהנהגת החזו"א שצריך שיהיה בי"ד חשוב, והרי במעשה דהחזו"א הרי לא היו אלו דיינים שיש להם כח להפקיע ממון, ושוב ראיתי בקונ' עיטורי מרדכי פרוזבול עמ' 7 שכתב להעיר כן בשם הגרמ"מ לובין שליט"א, וז"ל: ושמעתי מהגרמ"מ לובין שליט"א שמרן הגרנ"ק זצ"ל, הורה שרב מו"צ שקיבלו אותו רבים עליהם בתור מורה הוראה, אינו יכול לעשות מושב בי"ד לגבי פרוזבול, והוסיף שאם יש ב' דיינים קבועים יכול מורה הוראה להצטרף לדיינים הקבועים בתור דיין שלישי, כיון שרגילים הרבה פעמים בבי"ד לצרף בתור ממלא מקום דיין שלישי, אפילו שאינו דיין קבוע עכ"ד מרן הגרנ"ק. ויש לדון דהנה מרן החזו"א זצ"ל בשנים הראשונות היה שולח שליח לעשות פרוזבול אצל הבד"צ בבי"ד בירושלים שהוא בי"ד קבוע, ובשנת תשי"ב מרן החזו"א עשה פרוזבול אצל מרן הגר"ש ואזנר זצ"ל וצירף אליו את הרב משה דויטש ואת הרב רפאל יצחק וסרמן. וכתב מרן החזו"א בכתב ידו "הדיינים היושבים כעת בזכרון מאיר", והנה הרב דויטש והרב וסרמן לא היו דיינים קבועים כלל, אלא שצירף אותם בשעת מעשה שיעשו מושב בי"ד ביחד עם מרן הגר"ש ואזנר. ולכאורה ניתן ללמוד מהנהגת החזו"א שמספיק שהאב"ד יהיה דיין קבוע ויכול לצרף אליו עוד שני דיינים באופן חד פעמי בלבד ונחשב בי"ד קבוע. ואולי יש לדחות שהחזו"א עשה פרוזבול רק לפי הרמ"א ולא חשש לקיים את שיטת השו"ע לעשות פרוזבול בבי"ד קבוע, וצ"ע, עכ"ד.

וראה עוד בספר אורחות רבינו ח"ב עמ' שפט שכתב בשם החזו"א שצריך ב"ד חשוב, ואמנם בעמ' שעט שם הביא דעת הקה"י שאין צריך, ומ"מ בדרך אמונה בפ"ט על הרמב"ם אות ר"ט שהחזו"א היה מהדר לעשותו בב"ד הקבוע בעיר ובשעת הדחק יש להקל בזה עכ"ד, וראה עוד באורחות רבינו ח"ב עמ' שפז שמביא שבשנת תרח"ץ שלח החזו"א פרוזבול למהרי"ץ דושינסקי זצ"ל בירושלים וחתמו עליו הבד"ץ ובשנת תשי"ב עשה פרוזבול בפני הגר"ש וואזנר זצוק"ל שכבר אז היה רב דזכרון מאיר, וכן הביא בספר זיו הים הלכה ב' סק"י בד"ה אמנם שהחזו"א עשה אותו שליח בכתב שיעשה עבורו פרוזבול בב"ד של העדה החרדית יעו"ש, וכן כתב בשו"ת מנחת יצחק ח"ו סימן קס, ובספר שמיטת כספים כהלכתה פרק ט"ו כתב מרן הגרש"א שטרן שליט"א כתב להביא לדעות הנ"ל ולא כתב הלכה למעשה, ומ"מ כהנהגת החזו"א כן כתב בספר שבות יצחק שביעית עמ' כא, וגם בעיקר הנהגת החזו"א ראיתי בגליון שיעורי הגאון רבי נחום נבנצל שליט"א מס' 206 שמרן החזו"א היקל בזה בשעת הדחק, וצ"ע מנין מקורו.

ואולם יש אחרונים דס"ל לדינא שאין צריך להקפיד על ב"ד חשוב, כן כתב לדינא בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סימן עב שכתב שבפראג נהדו כדעת הרמ"א, וכן הוא בנוסחאות הפרוזבול שבקיצור שו"ע ובשו"ע הרב ובספר שערי צדק לחכמת אדם.

וראיתי בספר מעדני שלמה עמ' שסא שכתבו בשם הגרשז"א שאין צריך להקפיד לעשות פרוזבול בב"ד חשוב ומעולם נהגו לעשות לפני כל שלשה אברכים שידעו והבינו מהות הפרוזבול, ובהערה שם ציין וכמ"ש הרמ"א, וכן כתב בספר שלחן שלמה שביעית עמ' רצט בשם הגרשז"א, וממילא לכאורה ה"ה לבחורים שאם מבינים ענין פרוזבול יכול להיות דיינים.

ומו"ר הגאון רבי עמרם פריד שליט"א בגליון אזמרה לשמך מס' 180 כתב בזה"ל: לדעת השו"ע (חו"מ סי' סז סי"ח) צריך ב"ד קבוע שקבלום רבים עליהם באותה העיר, ולדעת הרמ"א (שם) אפשר לעשות בכל ב"ד אף אם אינו ב"ד קבוע. עכ"ד, ולא הזכיר לחומרא הנ"ל שבעיני ב"ד חשוב לכתחילה לפי דעת החזו"א.

האם צריך לעשות את הפרוזבול בפני בי"ד שבמרוקו

ובעיקר מה שלכאורה יש מקום לטעון שצריך בי"ד שיש בידם כח להפקיר ממון, ומשו"ה כמה חכמים כתבו לדון שלכאורה יש לעשות את הפרוזבול דוקא בפני בי"ד שבמרוקו שיש בידם כח להפקיר ממון, וכזה בי"ד צריך.

וכן כתב להביא בקונ' עיטורי מרדכי דיני פרוזבול עמ' 6 שהגאון רבי יוסף פרץ שליט"א מו"צ בפנמה סידר נוסח פרוזבול לבי"ד בעיר קזבלנקה, ויש בי"ד של דיינים קבועים ממונים מטעם מלך מרוקו ויש כח לדיינים מאת מלך מרוקו להפקיע ממון כמו בית משפט, יעו"ש, ולכאורה י"ל שאף שעתה אין כח, מחמת הממשלה, אבל כיון שאם היה זה בזמן בית המקדש ולא בגלות שנמצאים תחת מלכות הרשעה, אז היה לבי"ד כוח לכוף בדיני ממונות, והכא נמי בזמן הזה, צריך ללכת לבי"ד חשוב שהיה כח בידם לכוף לדיני ממונות, וממילא א"צ לבי"ד במרוקו שם.

ובקונ' עיטורי מרדכי שם כתב ידידי הגאון רבי יעקב מרדכי מאיר שליט"א שלכאורה י"ל שהבי"ד הנ"ל לא יהיה מועיל לעשות את הפרוזבול באר"י, וז"ל: ויש לדון האם יש הידור לעשות פרוזבול במרוקו לאדם שגר מחוץ למדינת מרוקו. ונראה לענ"ד דכיון שכל הכח של הבי"ד להפקיע ממון מכח המלך וכח המלך להפקיע ממון רק על בני מדינתו, א"כ אדם שגר מחוץ למדינת מרוקו אין לו הידור לעשות פרוזבול דוקא בבי"ד של מרוקו. כתב מהר"י קורקוס (פ"ט משמיטה הי"ז) ז"ל, "ואפשר להוסיף עוד שאם הוא דיין מקובל על כל העיר כב"ד של רבי אמי ור' אסי והלוה מבני העיר, יכול לכתוב פרוזבול שכיון שלוה זה קבלו עליו לדיין חשוב כרבי אמי ורבי אסי הרי הוא כב"ד חשוב ויכול להפקיע ממון" עכ"ל. מבואר מדברי מהר"י קרקוס חידוש גדול דכל מה שמועיל לעשות פרוזבול אצל דיין שמקובל על כל בני העיר, דוקא אם הלוה גר בעיר וקיבל עליו את סמכות הבי"ד ויכול להפקיע את ממון הלוה. ושמעתי מהגרמ"מ לובין שליט"א שאם הלוה גר מחוץ למרוקו אין הידור לעשות פרוזבול בבי"ד של מרוקו כיון שאין לבי"ד במרוקו סמכות להפקיע את הממון של הלוה שגר בארץ ישראל, וכמו שמבואר במהר"י קרקוס, והוסיף דכל מה שמבואר במרדכי (גיטין פ"ד סימן שפ) וכן פסק הרמ"א (סימן סז, כ) שאפשר לעשות פרוזבול לפני עדים שמוסר את החובות לפני בי"ד שגרים בעיר אחרת, ומקור הדין מדברי הירושלמי שיכול לומר לעדים שמוסר את החובות לבי"ד שנמצאים ברומי,

היינו דוקא באופן שהבי"ד של רומי הוא בי"ד חשוב בעצם ויש לו כח להפקיע ממון על כל העולם, אבל באופן שהכח של הבי"ד רק על בני העיר שקיבלו את הבי"ד עליהם, או שכח הבי"ד מכח המלך, אם הלוה גר מחוץ לעיר של הבי"ד, אין ענין לעשות שם פרוזבול. עכ"ד, והכי לכאורה נראה שהוא פשוט לדינא.

ואמנם אחי הבה"ח ר' אליהו פורת שליט"א במח"ס מאלפי זהב, כתב במכתבו בגדר בי"ד חשוב הנ"ל, ואפריון נמטי' להר"ר יוסף פרץ שליט"א החונה במדינת פנמה יע"א שעורר היטב שיש לעשות פרוזבול אצל הבי"ד בעיר קזבלנקה יע"א שבמארוקו, דעלה בידו לאחר בירור מעמיק דהבי"ד דשם ממונה עפ"י מלך מארוקו ויש בידו סמכות מטעם המלוכה דשם להפקיע ממונות ולעשות בו כטוב בעיניו. והגם שאין בידינו לילך לשם, אך כבר הביא השו"ע שם סעי' כ"א בשם יש מי שכתב שאפשר לעשות פרוזבול בפני עדים שלא בפני הבי"ד. ואמנם השו"ע כתב זאת בשם י"א, ולעיל שם בסע' י' י"ח סתם הלכה שצריך לעשותו בפני בי"ד, וסתם וי"א הלכה כסתם, אך כבר כתב היבי"א ח"ג חו"מ ריש סי' ו' שהמנהג מדורות קודמים לעשות הפרוזבול בפני עדים וכ"כ באול"צ שביעית פ"ז הל' ו' עי"ש, ואפי' שאין בי"ד נמצא באותו המקום וביותר שאין בכחו להפקיע ממון אלא במקומו בעיר קזבלנקה שבמרוקו, אך כיון שבידו להפקיע ממון סגי בכך להחשיבו בי"ד חשוב, וראיה לזה ממש"כ הרמ"א שם סעי' כ' דיכול לעשות פרוזבול אפי' אצל בי"ד בעיר אחרת ממקום מגוריו (וכן היא דעת השו"ע וכמש"כ הגר"א שם בס"ק ל"ט עי"ש היטב), ואעפ"י דבי"ד שאינו בעיר אין בידם להפקיע ממון דאין שליטת בי"ד אלא בעירם ולא בעיר אחרת בה יש בי"ד מיוחד לעיר זו, וע"כ דעכ"פ כיון שבידם להפקיע הממון מקרי בי"ד חשוב. ועוד יש ראיות לדבר ואכמ"ל. עכ"ד, ואמנם יש עוד לדון בדבריו, אבל מ"מ למתבאר לעיל אין צריך לזה.

ושוב ראיתי מש"כ בזה הרה"ג יוסף פרץ שליט"א מפנמה, שכתב לבאר מה שמהני בי"ד במרוקו, וז"ל: זה שאלה על הירושלמי שכתב שמועיל לכתוב על בית דין של רומי. וכי הבית דין של רומי יכולים להפקיע ממון שלנו? ועל כרחך שמספיק שיש לו כח בעירו כדי שיקרא בית דין חשוב ומועיל לכל העולם לכתוב עליו, וכבר שלחו לי שאלה זו כמה חכמים. והתפלאתי עליהם כיון שהרבה ראשונים כתבו שמהני לבית דין של מקום אחר. ואיזה כח יש לו כלפינו? ועל כרחך סגי בזה. ואולי מקולי פרוזבול שנו כאן. ואיני מכחד

שיש ראשונים שסוברים שלא מועיל בעיר אחרת. אמנם בדורינו שכולם כותבים לבית דין של ארץ ישראל הרי שנהגו להקל בזה. וגם השלחן ערוך רואים שסובר שמהני. וכן ראיתי פרוזבול עתיק מרבאט שכתבו בו שמוסרים לבית דין של מראכש, וכי יש לבית דין של מראכש כח להפקיע ממון ברבאט? ועל כרחך שסגי שיכול בעירו עכ"ד, והנה לפי דבריו שמספיק הכח בכיבכול ממילא אף אנן נאמר לדדין שאם לא היה מלכות הרשעה היה כח לכל בי"ד שבראשות אחד מגדולי הפוסקים של הפקר בי"ד הפקר.

איזה בי"ד נקרא בי"ד חשוב בזמנינו

והנה ע"פ האמור לעיל בגדר בי"ד חשוב, נראה שגדר בי"ד חשוב שהוא דן בדיני ממונות, והוא בי"ד קבוע בעיר, והיה לו כוח של "הפקר בי"ד הפקר" אם היה בזמן חז"ל, וממילא נראה שכל בי"ד שהוא בראשות אחד מגדולי הפוסקים, הרי הוא מהני, וממילא בי"ד של הגר"נ קרליץ זצוק"ל הרי הוא חשיב בי"ד חשוב, וכן בי"ד של הגדול בראשות מרן הראשון לציון הגר"י יוסף שליט"א, וכן בי"ד של מרן הגרש"א שטרן שליט"א או מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א או מו"ר עמוד ההוראה הגאון הגדול רבי עמרם פריד שליט"א שיהיה חשיב בי"ד חשוב, וממילא אף בי"ד פרטי יהיה חשיב בי"ד חשוב לגבי זה.

וכן לגבי בי"ד של הגר"נ קרליץ זצוק"ל (מוסף שבת קודש תשע"ו מס' 46 עמ' 31) מובא שאמר הגאון רבי יעקב רייסנר שליט"א בשם מרן הגר"י ש אלישיב זצוק"ל שבי"ד של הגר"נ קרליץ זצוק"ל הרי הוא בי"ד חשוב שבדור והוא עצמו לשח לעשות פרוזבול בבי"ד הנ"ל מידי שביעית, ומ"מ כתבו שם שתושב בני ברק יכול ללכת גם לבי"ד אחר בבני ברק בגלל שהוא בי"ד קבוע בעיר, אבל יהודי מחוץ ב"ב שאין בעירו בי"ד קבוע ומגיע לבני ברק יצטרך ללכת לבי"ד חשוב שבדור, ועוד שגם אם יבוא דיין מב"ב לעיר אחרת לעשות מושב בי"ד לפרוזבול זה לא יועיל.

והנה אף לדעת הרמ"א כיון שצריך שיהיה בי"ד חשוב שבאותו עיר לכתחילה, וכמו שכתב בשו"ת המבי"ט (ח"ב סימן פא) וז"ל: וכן נראה לי דאפילו לדעתם היינו כשאין גדולים מהם בעירם, אבל יש גדולים מהם בעירם שהם ב"ד קבוע ומומחה באותה העיר, כ"ש אם הם מופלגים בדורם, אין ב"ד אחר שבעיר יכולים לכתוב פרוזבול, וקרוב אני לומר שאם כתבו שאין החוב מופקע ושביעית משמטתו עכ"ל. ומבואר מדברי המהרי"ט

חידוש גדול שגם לפי הרמ"א שאין צריך לעשות פרוזבול אצל בי"ד הכי חשוב בעיר, מ"מ אם יש בעיר כמה בתי דינים, אפשר לעשות פרוזבול דוקא אצל הבי"ד הכי חשוב בעיר ואי אפשר לעשות אצל בי"ד אחר, ונראה דכ"ז לפי שיטת הרמ"א, אבל לפי שיטת השו"ע סו"ס יהיה סגי בבי"ד חשוב, ואין צריך דוקא הבי"ד חשוב באותו עיר, אם שניהם חשובים, ועיין.

ואמנם ראיתי בירחון האוצר חלק סט במאמרו של הרב ברוך פז, יו"ד איגוד בתי הדין לממונות ונשיא מכון פסקים, שכתב לדון בהגדרת בי"ד שכשר לכתובת פרוזבול, ושם האריך בכל הנ"ל, וכתב, יום, במדינת ישראל, בית הדין הקבוע שבעיר מטעם המדינה, אינו מורשה על פי החוק לעסוק בתביעות ממוניות (מלבד ירושות, הקדשות ותביעות ממון שכרוכות בגירושים). גם בית הדין הקבוע שבעיר שפועל על פי חוק הבוררות (כלומר בית דין פרטי לממונות שמוכר כסמכות קהילתית וכדו'), יש לו סמכות חוקית לדון אבל אין בכוחו לכוף את אנשי העיר להתדיין לפניו ואינו יכול לכוף אותם לקיים פסיקותיו (כל עוד לא חתמו על שטר בוררות). האם יש בכוחו של בית דין כזה להפקיר ממון, נראה לענ"ד שבתי דין הקבועים בעירם יכולים להפקיר את ממון תושבי העיר לפי ראות עיניהם גם היום, אע"פ שאין להם כלים לחייב את התושבים להופיע לפניהם ואין להם כלים להכריח את מי שאינו ציית דינא להישמע לפסיקותיהם. עובדה זו אינה מגרעת ממעמדם העקרוני וכוחם להפקיר ממון, והתופס את הממון שהפקירו אינו גזלן.

לכן, אפשר לכתוב פרוזבול לפני בית דין קבוע בעיר, משום שאם בית הדין היה מפקיר את ממון הלווה ומחייב אותו לשלם חובו על ידי פרוזבול, החוב חוזר ועליו לשלם אותו. ואע"פ שאין ביד בית הדין כלים לחייבו לשלם, אין בזה גריעותא לעצם ההפקר של בית הדין. המלווה רשאי, אם כן, לגבות את חובו על ידי תפיסה או על ידי פניה לערכאות, ואין כאן גזל בידו. ואע"פ שהפוסקים כתבו שאין לבית דין לדון בדיון כאשר אי אפשר לחייב את ביצוע פסק הדין, ואין חובה להעמיד 'שופטים' כאשר אין אפשרות להעמיד 'שוטרים' שיאכפו את פסק הדין, מכל מקום, אין בדברים אלו לומר שאין תוקף לפסק של בית דין שפוסק בלי הורמנא דמלכא או אפשרות כפיה אחרת. ברור שמי שמסרב לקיים פסק דין של בית דין שפסק בנידונו, דינו כמי שאינו ציית דינא והכסף גזול בידו, אע"פ שמלכתחילה לא היה בידי בית הדין אמצעי כפיה על פסק הדין שלהם. וראיה מכך שגם בימי הגמרא

היו אנשים שהוגדרו כ"לא ציית דינא" (עיינן ב"ק כג ע"א, קג ע"א ועוד), ולא נאמר שהפסק בטל מפני שלא היתה לדיינים יכול לחייב את הצדדים להישמע לפסק. יעו"ש עוד.

ולמעשה הסיק לדינא, שבי"ד קבוע הוא בי"ד שמינו אותו הגורמים הרשמיים הממלכתיים בעיר כדון רב העיר או המועצה הדתית בעיר, ובי"ד פרטי שקם בעיר אין לו דין של בי"ד קבוע ואין בכוחו להפקיר ממון, ולכן אין לכתוב פרוזבול לפניו לדעת השו"ע, ועוד כתב שם שבי"ד פרטי שכל אנשי הקהילה נשמעים להוראותיהם ואיין מי שמעז להפר פסיקותיהם יש לו דין בי"ד קבוע בעיר עכ"ד, ואולם יש לעיין מה שנקט בי"ד פרטי שאין מי שמעיז לחלוק עליהם, וכי בדיני העזות עסקינן כאן, וגם הרי מרן פוסק הדור הגר"ע יוסף זצוק"ל כתב שיש להקל בכל הנ"ל כיון דספיקא דרבנן לקולא.

ואולם שוב ראיתי בזה למרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א במח"ס ילקוט יוסף, במכתב מתאריך כ"ה תשרי תשע"ו, שכתב בזה"ל: בדבר מה שפירסמו שא"א לכתוב שטר פרוזבול בבית הדין הרבני, שאין הם יכולים לדון בדיני ממונות, הנה אין זה נכון שהרבה דיונים הנערכים בבתי הדין דנים דיני ממונות, וכגון בענין מזונות האשה, ובענין מזונות הילדים, חלוקת רכוש הזוג, עניני ירושה, וכיוצא בזה, וגם מי שירצה בכך ובהסכמת שני הצדדים, ירצו להתדיין כדין תורה יכולים לדונם שלא בבית הדין ושלא בשעות הדיונים. וכבר ביארנו הדברים בשיעורים ובספר, שעדיף לעשות את הפרוזבול שנעשה ע"י חברי בית דין הגדול, וכפי שנהג מרן אאמו"ר זיע"א. ומשום שיש להם סמכות מטעם המדינה לדון גם בעניני ממונות הקשורים להל' אישות וירושה וכיו"ב, וא"כ יש להם כח לאכוף זאת על על הבעלי דין, אבל בתי דין פרטיים אין להם שום סמכות על פי החוק, וגם על פי דין תורה הם צריכים לקבל הסכמה מבעלי דין לדון אותם, דאין לנו דיינים סמוכים בזה"ז, ולכן אינן נחשבים כב"ד חשוב, כיון שאין להם סמכות מצד עצמם. ויש ביניהם שאינם ידועים כגדולים בתורה באופן שיהיה בגדר "המחום עליהם רבים" עכ"ד.

ואמנם ראיתי לחכם אחד שליט"א כתב להעיר בזה שהרי בי"ד חשוב של היום אינו יכול להיות כלל קבוע, אלא שזה תלוי כל אחד לגופו איזה בי"ד בדיני ממונות מקובל עליו, וממילא נראה שכל אחד יכתוב פרוזבול בבי"ד חשוב שלו, וכן ראיתי שכתב חכ"א שליט"א בזה"ל: בענין השאלה שיש

היום בבני ברק כמה בתי דינים, התשובה שהיום זה לא מתחלק לפי ערים אלא לפי ציבורים. דהיינו שיש הרבה קהילות אצל אשכנזים שקיבלו עליהם את הבית דין של רבי שריאל, ואצל החסידים יש הרבה קהילות שקיבלו עליהם את הבית דין של הרב לנדא עם הרב שפרן ואצל הספרדים יש שקיבלו עליהם את הבית דין של רבי מאיר מזוז. עכ"ד, וממו"ר הגאון הגדול רבי עמרם פריד שליט"א שמעתי שגדר בי"ד חשוב לפי השו"ע אין בזמנינו, שהרי אף בי"ד של הגרנ"ק אינו חשוב לכל, אבל לאמור א"ש.

ושוב אמר לי אחי הבה"ח ר' אליהו פורת שליט"א שאמר לו מורינו הגר"י אולמן שליט"א מרא דאתרא דשכונת משכנות יעקב, ששאלו מהו חשוב בי"ד חשוב, ואמר לו, שאכן אפי' יהיו בי"ד ת"ח גדולים אך אם אינם מקובלים על הציבור אינו מועיל, אך אפשר למצוא בכל עיר בי"ד חשוב המקובל על רוב הציבור, ונתן דוגמא לדבר פה פעיה"ק בני ברק תובב"א ניתן לעשות פרוזבול ע"י הבי"ד שבנשיאות ר' נסים קרליץ זצ"ל, [והוסיף ואמר שאף שישנם עזי פנים שאינם נשמעים לבי"ד זה, אך רוב הציבור נשמע לדבריו ויראים לעשות ההיפך מהוראתו]. עכ"ד, וממילא לכאורה לכתחילה יש לעשות פרוזבול שם, אלא שיש לדון שלבני ספרד יש לעשות פרוזבול בבי"ד שיושבים שם פוסקי בני ספרד.

ומ"מ מה שראיתי כמה פרוזבולים של כל מיני בתי דינים שמפרסמים בי"ד שעושים בי"ד חשוב, אין כל מורה הוראה חשיב בי"ד חשוב, כמבואר שהרי צריך שיהיה כח בידם של הפקר בי"ד הפקר, וממילא לא כל בי"ד ראוי לכך, והדברים פשוטים וברורים, [וכתבתי כל הנ"ל רק לאפוקי מכמה טועים שכתבו על עצמם בי"ד חשוב].

בן ספרד שחייב כסף לבן אשכנז ולא עשה פרוזבול בבי"ד חשוב

והנה ראיתי שבספר שמיטת כספים ופרוזבול פרק ו' ס"ה כתב בשם הגר"נ קרליץ זצוק"ל שבן אשכנז שנתן הלואה לבן ספרד והמלוה עשה פרוזבול בפני בי"ד שאינו חשוב יתכן שהבן ספרד יכול לומר קים לי כדעת השו"ע והשביעית משמטת עכת"ד, וראה עוד בחוט שני נדה עמ' צז לגבי בן ספרד שבן לדון לפני דדין מבני אשכנז ולהיפך יעו"ש.

וכן כתב הגר"ד לנדו שליט"א והו"ד בגליון אהלי שביעית מס' 43 וז"ל: הנוהג כדעת הבית יוסף וקיבל המחאה על חשובן בבנק מהנוהג כרמ"א

והנוהג כרמ"א עשה פרוזבול לפני ג' שלא המחום רבים עליהם, לכאורה אסור לו לגבותת מהבנק הכסף, וכן כיוצא בזה וא"כ כדאי שיעשו כולם פרוזבול בבי"ד שהמחום רבים, אם הלווה כדעת המחבר והמלווה כדעת הר"א, דרשאי הלווה שלא לפרעו [ודו"ק לפי רש"י בזה בדין משמט אני ולע"כ] מכל מקום רשאי המלווה להיפרע מהלווה ולא להודיעו דרשאי שלא לפרוע, ודו"ק עכ"ד, והודפס הדברים הנ"ל בספר דעת משפט להגר"י רייסנר שליט"א.

וכה"ג ראיתי בספר ויקהל משה (דברים פרשת ראה) שכתב הגרמ"ש קליין שליט"א שארם המלווה אשכנזי והלווה ספרדי ועשה המלווה פרוזבול בסתם בי"ד הלווה הספרדי יכול לטעון קים ליה כמו השו"ע ואינו חייב לשלם, וכתב בקונן עיטורי מרדכי עמ' 8 שנראה מדבריו שנקט בפשטות שאם המלווה והלווה שניהם ספרדים ודאי הלווה פטור מלשם ואפילו באופן שהמלווה אשכנזי והלווה ספרדי מחדש שגם בציו זה הלווה יכול לומר קים לי ואינו חייב לשלם, ושכן שמע מהגר"י סילמן שליט"א שאם המלווה אשכנזי והלווה ספרדי עשה פרוזבול בבי"ד ריגל יש לומר שהלווה יכול לומר קים לי ואינו חייב לשלם כיון שלפי שיטת השו"ע המלווה לא עשה פרוזבול, ומ"מ כתב שם שאם המלווה והלווה שניהם אשכנזים הלווה חייב לשלם ולא יכול לומר קים לי כמו עדת השו"ע שצריך בי"ד חשיב, ושכן כתב בספר מנחת שלמה עמ"ס שביעית סימן ח', ושכן כתב הגרא"ל שטיינמן זצוק"ל באיילת השח עמ"ס גיטין דף לו עמוד ב' שהלווה חייב לשלם ולא יכול לומר קים ליה כמו השו"ע שצריך בי"ד חשוב כיון שדין שמיטת כספים נקבע לפי דין האיסור עכ"ד, וכן כתב שם שכן שמע מגהרמ"מ לובין שליט"א שהלווה חייב לשלם משום ספק דרבנן לקולא ואינו יכול לומר קים ל כמו השו"ע שכן מוכח מדברי הב"י לגבי מלווה לעשר שנים, יעו"ש, ועיין עוד בהגהות רעק"א לחו"מ סימן סז מש"כ להביא מש"כ בשו"ת מרה"י"ט חיו"ד ח"ג סימן מ' לגבי מלווה לעשר שנים יעו"ש, ובשו"ת דובב מישרים ח"ב סימן י'.

ומ"מ לענ"ד אכתי יכול לומר קים לי אף לדעת הרמ"א כיון שהחת"ס ס"ל שצריך בי"ד חשוב בזמנינו א"כ אף בשני אשכנזים יכול לומר קים ליה כדעת החת"ס.

ואולם בחזו"ע פרוזבול עמ' מט בהערה כתב לדינא שלמעשה אפשר להקל בזה כיון ששביעית בזמן הזה מדרבנן, וז"ל: פרוזבול שנעשה ע"י בי"ד רגיל ולא נעשה ע"י בי"ד חשוב שבעיר, כיון שרבו הפוסקים להכשיר שיכולים

לכתבו בכל בי"ד, אין הלוה יכול לפסול הפרוזבול בטענת קים ליה כמאן דאמר דבעינן בי"ד חשוב שבעיר, כיון ששביעית בזמן הזה מדרבנן אמרינן ספיקא דרבנן לקולא, כמו שכתבו הפוסקים בדין המלוה לחבירו לעשר שנים, וכפי שהסביר מרן הבית יוסף דחשיב כאיסור ולא כממונא וכנ"ל, ואע"פ שבשו"ת המבי"ט סי' פא וס' רכה כתב, שאם יש ב"ד גדול בעירם אין בי"ד אחר שבעיר רשאים לכתוב פרוזבול ואפילו בדיעבד אם כתבו קרוב אני לומר שאין החוב מופקע ושביעית משמטתו, מ"מ למעשה נראה שמכיון ששביעית בזמן הזה מדרבנן, אזלינן לקולא כדעת הפוסקים המקילים עכ"ל בחזו"ע שם, וממילא נראה כיון דשביעית בזמן הזה יש להקל בזה.

וכן הו"ד מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל בספר אשרי האיש (חלק יורה דעה חלק ב' עמוד רנא) שספרדי שעשה פרוזבול לפני ג' אנשים פשוטים שלא כדעת המצריכים מומחים יש לסמוך על המקילים עכת"ד, ונראה שהוא מטעם הנ"ל שכתב בחזו"ע שם כיון שהוא ספיקא דרבנן לקולא.

ושוב הראני בעניין הנ"ל ידידי הגאון רבי בנימין ראובן שלזינגר שליט"א במח"ס מנחת בנימין וגיליון מן הבאר, מש"כ בזה הגאון רבי יצחק מאיר ווייס שליט"א דומ"צ וראש כולל יד סופר ביתר, ובמח"ס אמרי יצחק שבת ומועדים, ביתר עילית, ושם כתב שנראה שגם אשכנזים צריכים לעשות בבי"ד חשוב מהטעם הנ"ל, וכתב שם דנראה דאם יש לאשכנזי לזה ספרדי, לא יועיל מה שעשה פרוזבול בבי"ד שאינו ממומחה, דאף דהמלוה האשכנזי שרי לתבוע חובו מהלוה, ואינו עובר על איסור לא תגוש משום שעשה פרוזבול כתיקונו לרמ"א, מ"מ הלוה הספרדי יכול לומר ללוה קים ליה כהמחבר, שהרי הספרדים באמת נוהגים כהמחבר, ונשמט חובו כדינו וא"צ לפרוע חובו למלוה, דלמחבר לא מהני פרוזבול זה אף בדיעבד.

הן אמת דלדעת היראים הידוע, דאין שמיטה משמטת מעצמה, אלא המלוה צריך לומר משמט אני, ואם המלוה אינו משמט, אף שהמלוה עובר בלא תגוש, מ"מ צריך הלוה לפרוע חובו דשמיטה אינה משמטת מעצמה, לפי"ז פשוט דבניד"ד צריך הלוה הספרדי לשלם, מפני שהמלוה אינו משמט ומצד המלוה אינו משמט כדינו, דעשה פרוזבול כדעת הרמ"א ואינו עובר בלא תגוש, אכן דעת רוב הפוסקים דשמיטה משמטת מעצמה אף כשהמלוה אינו משמט, ושוב יכול הלוה הספרדי קים לי כהמחבר ושמיטה משמטת את החוב.

ונראה דאף אם עשה האשכנזי פרוזבול בפני בי"ד מומחים כדעת המחבר, צריך לשמור הפרוזבול בידו ובלא"ה אינו יכול לתבוע חובו מהלוה הספרדי, דאף דקיי"ל דנאמן אדם לומר פרוזבול היה לי ואבד, כדאיתא בשו"ע שם סל"ג, הא מבואר בגמ' גיטין ל"ז ע"ב הטעם, דכיון דתקינו רבנן פרוזבול לא שביק היתרא ואכיל איסורא עיי"ש, דכל שבידו לעשות בהיתר לא עביד באיסור, וכיון שתובע ממונו ודאי תובע בהיתר שעשה פרוזבול.

ובניד"ד בלוה ספרדי ומלוה אשכנזי, הרי המלוה שפיר תובע בהיתר, אף אם עשה פרוזבול של סתם בי"ד, שהרי אנן קיי"ל כרמ"א דאפשר אף לכתחילה לעשות בכל בי"ד, ושוב ליכא האי חזקה דלא שביק היתרא ועביד איסורא, דשפיר י"ל דעביד פרוזבול בפני סתם בי"ד בהיתר כרמ"א, ולספרדי לא סגי בפרוזבול זו, דיכול לומר קים ליה כהמחבר כמ"ש לעיל.

וכיון דליכא האי חזקה שוב אין המלוה יכול להוציא מהלוה מספק, ויכול הלוה לטעון שלא עשה המלוה אלא בפני סתם בי"ד, ואף שהמלוה אינו עובר בלא יגוש כה"ג, מ"מ אין הלוה צריך הספרדי לפרוע, דלא סגי בפרוזבול זו לדעת המחבר, והוא הערה נפלאה לענ"ד, וצריך המלוה האשכנזי לשמור הפרוזבול שעשה בפני בי"ד מומחים, דרק בפרוזבול זו יכול לגבות חובו מהלוה הספרדי. ואין להוכיח ממה שהסכים הרמ"א בסל"ג שם לדעת המחבר, דנאמן אדם לומר פרוזבול היה לי ואבד, דלרמ"א פרוזבול היינו אף שהוא בסתם בי"ד, ובזה שפיר נאמן אף לרמ"א לומר שעשה פרוזבול, וכל דברינו הוא רק במלוה אשכנזי ולוה ספרדי, דליכא חזקה שהאשכנזי עשה פרוזבול בפני בי"ד מומחים כמ"ש לעיל, ודו"ק כי נכון הוא לענ"ד, ויש לחפש באחרוני זמנינו בזה. עכ"ד של הגאון הנ"ל.

וכן ראיתי שכתב להאריך הגאון רבי נחום נבנצל שליט"א בשיעוריו (שם) וביאר שהיכא שהמוחזק יכול לטעון שיש כאן לא יגוש וממילא לא נשמט, וכתב שאם שי"ל שכל דברי הבי"י לעיל שבספק לא יגוש הולכים אחר המוחזר והוא משום שיכול עדיין לטעון שיש כאן איסור האו רק בספר אבל במקום פלוגתא יודה שהולכים אחר שיטת המלוה שיטת הרמ"א.

האם למסור את הפרוזבול בפני שני עדים והוא בי"ד הגדול שלא בעירו או בפני בי"ד חשוב שאינו בי"ד הגדול אבל הוא בעירו

והנה בעיקר הדין למסור את הפרוזבול בפני ב' עדים, נשאלתי האם מה שמפרסמים פרוזבול של בי"ד הגדול בראשות הראש"ל שליט"א ולהחתים עליו שני עדים, האם הוא לכתחילה, והנה בשו"ע חו"מ סימן סז סעיף כא כתב יש מיש כתב ענין שטר פרוזבול כך הוא הולך המלוה אצל ג' עדים ויש אומרים אפילו לשנים ואומר הווי עלי סהדי וחזו דאנא מסרנא פרוזבול קמי ג' דיינים דאינון פלוני ופלוני דיינים שבמקום פלוני ודי לו אם יחתמו בו אותם עדים ואי יחתמו ביה דייני טפי מעלי וא"צ שם עדים עכ"ד, ומבואר מדברי השו"ע להדיא דע"י לעשות כן ע"י הבי"ד, ואולי מה שלא עושים כן משום שא"כ הבי"ד גדול יצטרכו לחתום על מאות אלפי פרוזבול ולא שייך כזה דבר.

ובחזו"ע פרוזבול עמ' מט כתב המלוה שעושה פרוזבול כתקנת חכמים אינו צריך להופיע בעצמו בפני הבית דין אלא די שיכתוב הפרוזבול בפני שני עדים בנוסח זה אני מוסר כל שטרותי וכל חוב שיש לי לבי"ד פלוני ופלוני שאהיה רשאי לגבותם כל זמן שארצה ויכול לרשום שמות דיינים חשובים אפילו של מדינה אחרת ואע"פ שאינם יודעים מזה כלל, וכתב שם בחזו"ע בהערה שכן נוהגים בירושלים עיה"ק וכמ"ש בספר ארץ חיים חו"מ סימן סז, ושכן כתב בקונ' תוספת שביעית ושכן כתב בספר מזבח אדמה יו"ד סו"ס שלא שנוהגים לכתוב פרוזבול בלשון עדים ולכתוב בו בפירוש שמות הדיינים היותר גדולים יעו"ש, ושכן כתב בספר ידי אליהו ח"ב דף פה ע"ב.

וכתב שם בחזו"ע שנראה שדבר פשוט זה נעשה להקל על בעלי חוב שלא יצטרכו לבוא בהמונם לבי"ד ולומר את דבריהם אלו בפני הדיינים ובפרט שרוב העולם מתעכבים מלעשות הפרוזבול עד יום ערב ר"ה של השנה השמינית כדי שיהיו נכללים בפרוזבול כל החובות שנעשו עד שעת כתיבת הפרוזבול וקשה הדבר מאד על הצבור לבאו בער"ה לדין וכמ"ש שיקמ"ל בחו"מ סימן ה' ס"ב שאין דנים בעיו"ט ולכן יש לעשות כן, וכתב שם שכן סידר גם בבי"ד, ויעו"ש באריכות מה שהאריך בזה בכעשרה עמודים ואילך מה שהוא מהני, ויש לעיין אכתי איך מהני שני עדים, הרי סו"ס לא מסר את הפרוזבול בפני הדיינים הנ"ל, כן אמר לי להקשות ידידי הרה"ג אי"ש רבינוביץ שליט"א, אבל יש לבאר בזה דהא סו"ס הרי הוא מוסר את הדברים

והיינו את הפרוזבול, וכיון דאיכא שני עדים הרי הוא מסור לבי"ד, והוא חל כעין קנין אודיתא, (וכמ"ש להאריך כה"ג לגבי טבילת כלים).

וגם יש להעיר על מה שפרסמו שיש לעשות בשני שני עדים, והרי השו"ע כתב שלכתחילה בעינן ג' עדים, וכן כתב שכתב בשו"ת בית נאמן ח"א חחו"מ סו"ס ה' שכתב ג"כ להעיר שלכתחילה יש להביא שלושה עדים, ופלא עמ"ש"כ בחזו"ע ובילקו"י פרוזבול עמ' קמד יעו"ש.

ומ"מ יש להסתפק האם למסור את הפרוזבול בפני שני עדים והוא בי"ד הגדול שלא בעירו או בפני בי"ד חשוב שאינו בי"ד הגדול אבל הוא בעירו, ולכאורה נראה שכיון שהיום שיירות מצויות מעיר לעיר, וממילא אין דין למסור בבי"ד שבאותו העיר, אבל מ"מ נראה שאם יש לו שני בתי דינים ובאחד יכול ללכת לבי"ד עצמו עדיף טפי, וכמו שנראה שמעיקר הדין יש ללכת לפני בי"ד אלא שתקנו ללכת בפני שני עדים משום שאינו אלא מחמת דוחק הזמן, אבל לכתחילה אף לפי השו"ע יש ללכת בפני בי"ד חשוב.

פרוזבול של מרן הגריש"א

והנה מרן הגריש"א נהג לעשות ב' פרוזבול עם תנאי, וכתב לבאר הנהגתו הגר"י אפרתי שליט"א בשו"ת ישא יוסף חו"מ סימן כה, הנה מרן רבינו הגריש"א זצוק"ל הקפיד למסור הפרוזבול לבי"ד חשוב ועשה כן אף שלא בפניו ותמך יתידותיו בדברי הירושלמי פ"י ה"ה ואפילו ברומי דניתן למסור פרוזבול אפי' לבי"ד בריחוק מקום אולם החל משנת תשד"מ היה מרן מוסיף בשטר הפרוזבול וכותב שאם אין מועילה מסירה לבי"ד שלא בפניו הרי הוא מוסר הפרוזבול בפני אותם ג' שבפניהם נעשה הפרוזבול ודבר זה שכתב מרן רבינו התניה זו שאם אין מועיל פרוזבול שלא בפני בית דין הרי הוא מוסר בפני ג' דיינים שלפניו הינו מחמת שחשש לדברי המהר"י קורקוס הל שמיטה ויובל פ"ט ה"ז שדברי הירושלמי אפילו ברומי הכוונה ששטרותיו ברומי ולא לגבי המסירה לדיינים וא"כ אין לנו מקור שניתן למסור פרוזבול שלא בפני הבי"ד ולעניות דעתי מרן רבינו זצוק"ל חשש לדברי המהר"י קורקוס אף בשמיטות קודמות בטרם כתב את הדברים להדיא בשטר הפרוזבול ומשום כך הקפיד למסור הפרוזבול בפני שלשה שיהיו הם בי"ד במדה ומסירה לבי"ד אנשים על הפרוזבול הרי מבואר דמרן רבינו מסר פרוזבול בשני אופנים האופן הראשון בפני בי"ד חשוב ואפי' שלא בפניו ואם אינו מועיל הרי נמסר הפרוזבול בפני אותם שלושה שהיו לפניו החזו"א

במכתבי אמונה בדרך וראיתי כמדומני משמיטה תרח"ץ ששלח פרוזבול לבית הדין של הגרי"צ דושינסקי זצוק"ל בירושלים ולמחרת כתב פרוזבול נוסף בפני ג' אנשים ולכאורה הן הן הדברים שגם החזו"א חשש להאי דבעינן בי"ד חשוב ומאיך גיסא חשש להא דבעינן למסור דוקא בפני הבי"ד והנה מרן החזו"א בכ"ח אלול תשי"ב מסר הפרוזבול בפני הגרש"ה וואזנר זצ"ל ובית דינו (ראה שבט הלוי ח"ה י ריג ופאר הדור ח"ב) דהיינו בי"ד חשוב שהמחוס רבים ובפניהם. וחשוב שלא בפניו אינה מועילה שהרי אם לא חשש לכך אמאי מסר בפני שלשה הלא סגי בשני עדים ואחרי זה ראיתי כי במכתב שהשיב מרן הגריש"א זצוק"ל להגריש"א שטרן שליט"א שמהאי טעמא נוהג להחתים ג'. עכ"ד בישא יוסף שם.

וכן כתב הגר"מ שטרנברוך שליט"א בספר שמיטה כהלכתה עמ' קיד שלכתחילה צריך לעשות את הפרוזבול בפני בי"ד חשוב ואינו מחוייב לבוא בעצמו לבי"ד חשוב אלא יכול למסור בפני שלשה עדים שליחות לבי"ד חשוב שלא בפניהם ויוסיף בתנאי שאם ההלכה כשיטת התומים סקכ"א שלא מועיל עשיית פרוזבול שלא בפני בי"ד הריני מוסר לפניכם הדיינים.

ואמנם כתב הגרש"א שטרן שליט"א בשביבי אש סימן יח אות כב. שכתב שם שלענ"ד נראה שמי שרוצה להחמיר ולעשות פרוזבול בבי"ד חשוב שלאחר עריכת הפרוזבול במקומם בפני הבי"ד שבעירם ישלחו שליח שימסור את חובתיהם בשמם לבי"ד הגדול או שיכתבו מכתב לבי"ד הגדול ובו יהא כתוב נוסח המסירה להם, כולל התנאה מפורשת שאם ההלכה דורשת מסירה לבי"ד הגדול אז תהיה המסירה ע"י השליח או המכתב ולאחר שנמסרו החובות לבי"ד הגדול ע"י השליח או המכתב והדיינים מכירים את כתב ידו יכתבו הדיינים שבבי"ד הגדול נוסח הפרוזבול עבור המלוה שעל ידה לא יושמטו חובתיו ובכך יוצאים ידי כולם למהדרין מן המהדרין עכת"ד.

ואכן ראיתי בנוסח השטר בבד"ץ בני ברק שבראשות הגר"ש רוזנברג שליט"א שהוסיפו נוסח מיוחד לחפצים בכך לתת הרשאה לאדם שילך עבורו לבי"ד החשוב וימסור עבורו את החובות לבי"ד ובכך נחשב שעושה פרוזבול בפני בי"ד, וכן עשה מו"ר הגר"ע פריד שליט"א בבית דינו שטר הרשאה הנ"ל.

האם אפשר למסור לשני ביי"ד

והנה מי שלא עשה פרוזבול כמו מרן הגריש"א ועוד, יש לדון האם יכול למסור שני פרוזבול לשני ביי"ד, מחמת הספק מהו נקרא ביי"ד חשוב, וראיתי בגליון אוהלי שביעית מס' 42 ששאלו בזה למרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, והשיב שלא מסתבר, ואמנם אפשר לומר שאכתי יעשה תנאי, ויש לפלפל אם יהיה מהני, משום ממה נפשך שיעזור לו הפרוזבול.

וראיתי עוד בגליון הנ"ל שכתב לבאר הגאון רבי יואל מקלב שליט"א צדדי הנידון בהנ"ל, וז"ל: ולכאור' מה שדן השואל אם יכול לכתוב פרוזבול בשני בתי דינים תלי בהנ"ל, דאם ענין הפרוזבול הוא נטילת רשות מן הדיינים, יכול ליטול רשות מבי"ד אחד ולחזור וליטול מבי"ד אחר, ובנוסח המצוי שמוסר לדיינים חשובים ע"י עדים וחוזר ומוסר גם להם יכול לכתוב וכן מוסרני לכם, אבל אם ענין הפרוזבול הוא מסירת חובותיו לבי"ד, י"ל דכיון שמסר לבי"ד הראשון מה שייך שיחזור וימסור לבי"ד אחר, ולכאור' יכול למסור רק חובות שנתחדשו מאז שמסר תחילה לבי"ד הראשון, ואמנם יעויין בשבות יצחק שכ' בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל דיש לכתוב בלשון תנאי דאם לא הועילה המסירה הראשונה מוסר להם ע"ש ועי' שו"ע חו"מ סי' ס"ז סי"ט וז"ל זהו גופו של פרוזבול מוסרני לכם פלוני וכו', וכ' ע"ז הרמ"א דה"ה שיוכל למסור בבי"ד חובותיו שבעל פה ע"כ, ובסמ"ע שם סקל"ט ביאר דלשון מוסרני לכם אין הכוונה שמוסר השטרות שהרי אי"צ למוסרם, רק ר"ל מוסרני דברים הללו לכם הבי"ד, ולזה כ' דלא הי' צריך רמ"א לכתוב דה"ה מצוה על פה, דמהיכי תיתי לחלק ע"ש, אולם יעויין בתומים שם סקכ"ב שכ' דטובא קמ"ל לאפוקי מדעת רש"י דלא מהני כי אם במלוה בשטר, ע"ש שכן העלה שם בדעתו, ועי' בפני יהושע גיטין ל"ו א' שכ' דמשמעות לשון רש"י שם שכ' מוסרני לכם את שטרותי שאתם תהיו נוגשים ואני לא אגוש, משמע דלא מהני פרוזבול כי אם במלוה בשטר, אכן יעויין בערוך לנר מכות ג' ב' דנראה מדבריו דאף לפירש"י מהני פרוזבול במלוה על פה ע"ש, [ועי' בביאור הגר"א שצייין על דברי הרמ"א להר"ן גיטין נ"ט א' בדפי הרי"ף] שכ' כן דכי תימא למה הוצרכו חכמים לתקן פרוזבול הא יכול למסור שטרותיו בבי"ד, וי"ל דמהני לחוב שבעל פה ע"כ, וכ"כ בחי' הריטב"א מכות ג' ב' ע"ש] ולכאור' נראה דאם ענין הפרוזבול נטילת רשות מהבי"ד פשיטא דאין חילוק, אבל אם ענינו מסירת חובותיו לבי"ד, לזה יש מקום לחלק דשמא לא מהני זה כי אם במלוה בשטר, ומיהו בדעת הסמ"ע

מבואר דאף שפיי' שם סקכ"ב דאומר בע"פ שהוא מוסר בידם החובות, אפ"ה פשוט לו דה"ה דשייך זה במלוה ע"פ ועיינן עוד יעויין בדרך אמונה שם דפרוזבול שעשה פעם אחת מועיל לחובות אלו על כל שמיטות הבאות ובציון ההלכה ס"ק רל"ח ציין ע"ז לס' שמיטת כספים כהלכתה ע' ס"ב, וע"ש דיש מי שפקפק ע"ז עכ"ד, ולכאו' יש לדון דאם ענין הפרוזבול שמוסר חובותיו לבי"ד ומקבל יפוי כח מן הבי"ד לגבות החובות בשליחותם, י"ל דכיון שעשה פרוזבול פעם אחת שוב אי"צ לעשות על אותן חובות פרוזבול אחר בשמיטות הבאות, ברם אם נימא דענין הפרוזבול הוא נטילת רשות מן הבי"ד, יתכן דאף שנטל רשות בשמיטה זו אינו מועיל לשמיטה אחרת ויש לדחות, ועיינן עוד בזה בתשובה הבאה ובהערה שם. עכ"ד, ויש עוד להאריך ולפלפל בדבריו.

מסקנת הדברים

מסקנת הדברים: צריך לעשות פרוזבול בבי"ד חשוב לפי השו"ע, נולכתחילה אף לפי דעת השו"ע יש לעשות את הפרוזבול בפני בי"ד חשוב, וכ"ש שלא דרכים אחרות כגון פקס ומייל וכיוצא בזה] והוא בי"ד חשוב שיהיה בידם כח של הפקר בי"ד הפקר, (אם היו בזמן חז"ל, ואף שעתה אין בידם כח לתקן תקנות) והיינו בי"ד שעומד בראשו אחד מגדולי הפוסקים וההוראה, ואף לדעת הרמ"א יש אומרים שבזמנינו יש לעשות בבי"ד חשוב, וכן הוא שיטת גדולי הפוסקים, וכן ס"ל למרן החזו"א זצוק"ל שצריך להחמיר ולעשות פרוזבול בבי"ד חשוב לכתחילה, וכן ס"ל לעוד פוסקים, ולכן לכתחילה אף לבני אשכנז יש לעשות פרוזבול בבית דין חשוב, ויש נוהגים לעשות כשטר פרוזבול של מרן הגריש"א, וכך נוהגים בבית דינו של הגר"נ קרליץ זצוק"ל.

בברכת התורה

הצעיר באלפי ישראל

יוסף אביטבול

מח"ס שערי יוסף ושא"ס

בני ברק